

Trenne sånger ur

En samhällsförbättrares saga.

Ofullbordadt epos i tjugofyra sånger

af

Scævola den andre.*

FEMTONDE SÅNGEN.

Före drabbningen.

Han stod allena i sitt arbetsrum
Fast sen var timman dröjde sömnen fjerran
Ifrån hans läger, och hans tankar flögo
Från forntid och till framtid.

Men till sist

Hans tunga löstes, och han talade:
»Jag står som Cæsar nu vid Rubicon,
Ovansklig ära kan jag vinna lätt,
Mitt blotta ord en riksbank ny kan grunda,
En envåldsbank, der jag blir direktör!

* Med anledning af den gruffiga tilldragelsen i Första kammaren, — då ett par senatorer, i likhet med de berömda lejonerna, åto upp hvarandra så grundligt, att knapt mer än svansarne blef kvar — har red. hos den svensk-akademiske sångaren Scævola den andre anhållit om en hjeltdikt. Resultatet föreligger nu här ofvan; dock må observeras, att förf. blef så gripen af det fosterländska ämnet, att hans sånger hotade att blifva lika många som i den nyligen af Sv. Akademien prisbelönta dikten om Karl XII. Genom vänlig öfverenskommelse med skalden, publicerar »Dagens Krönika» dock blott tre sånger; de öfriga 21 torde komma att åt Svenska Akademiens sekreterare öfverlemnas, för att vid lägligt tillfälle i Akademiens handlingar intagas.

Red:s anm.

Man tror ju mina ord i andra kammarn,
 Den starka kammaren, som makten har;
 Jag samlar bönderna på Grand Hotell
 Och hvad jag bjuder är dem alla lag.
 Hur underbart att alla tro på mig,
 Att till min visdom alla hylla sig.
 O stolthet, att den underbara gåfvan,
 Förtroende, har unnats mig från ofvan.

Ja, underbart i sanning! Mången gång
 Var dock min gerning icke särskildt egnad
 Att väcka den orubbeliga visshet
 Att för det helas väl jag ensam stred.
 När jag förfäktade det tioudubbla,
 Af hvilket jag var ensam fabrikör,
 Man kunde lätt dock kommit på den tanken
 Att för min egen del jag skref och stred. —
 Men ingen trodde det — jo, kanske en,
 Min namne, J. W. Smitt, som alltid var
 Likt en Thersites emot mina planer.
 Men hvad betydde väl hans lömska funder
 Emot mitt rena uppsåt, seger vann
 Jag då som jemt!

Jag minnes ju så väl
 Hur »ringar» stampades ur jorden upp,
 Arbetarhärar uppå tiotusen,
 Som lystrade mitt bud, min minsta vink,
 Så länge jag min kassa öppen höll.
 En klubba lofvade jag skänka dem
 Af ebenholts, med silfver rikt beslagen
 Och löftet togs med tacksamhet emot —
 Det ryggades, än sen! Olydnad bör
 Bestraffas exemplariskt, och de lydde
 Ej som de borde — men hvad gjorde det.

O, detta svenska folk, det är så snällt,
 Så fredligt och så lugnt till sin natur;
 Jag mins ju hur mitt ångkök grundades,
 Jag mins den lysande, den stolta fest,
 Hvarmed det vigdes in. Jag mins hur ärkebisen
 På denna festen nämde mig sin vän
 Och hur jag hedrades med samma namn
 Af Nisbeth och af Hagström!

Och när sen

Den vinst som lofvats abonnenterna
 Jonglerades så lätt och hastigt bort,
 Hur nästan ingen vågade att gny
 Mot mig, som egde millionerna.

Jag minnes tusen lika ljufva minnen,
 Hur alltid glansen af mitt stolta namn,
 Som sjelf jag uti »Olssons» ställe satt,
 Har dräpt en hvar, som vågade att knysta.
 Jag mins hur direktörn i Skånes bank
 Mig en gång nämnde vid ett skymfligt namn,
 Men föll till föga, när jag honom bjöd
 På Grand Hotell till middag. Pr kuvert
 Ett hundra kronor kostade den mig,
 Men smädaren var ock till tystnad bragt.

Jag mins så väl hur jag mig skaffade
 Inseglet på medborgerlig förtjenst,
 Den lilla stjernan i sitt gröna band.
 Stolt må jag säga: ingen i vårt land
 Sitt ordenstecken har så väl förtjent,
 Ty ingen har betalat det så dyrt —
 Med undantag för Oscar Dickson blott,
 Som blifvit båd' baron och kommandör —

Men vänta! sextitusen gaf jag gladt
 För Vasatrissan, för Nordstjernan kan
 Jag gifva hundra, ty jag har förtjent
 Millioner fem, och fastän jag förlorat
 På svindlare och skojare en del
 »Så har jag ändå ej så litet kvar».
 Och när jag sitter väl som direktör
 Uti vår nya riksbank kan jag snart
 Med adelsvapnet krönas.

Redan är
 Med våra äldsta ätter jag befryndad
 Och vännen Jansson ser på mig med vörndnad
 Och kallar mig emellanåt »ers nåd».
 På riddarhuset hänger jag min sköld,
 I midten en retort, i kanterna
 Buteljer och en vy af Reymersholm
 Det vapnet är i sanning fosterländskt
 Och eget vore det om jag ej blefve
 Dermed friherre först och sedan grefve.

Och har jag sedan med tillräcklig verve
 Betonat alla byråkraters brister
 Och granskat hvar onödigt bortskänkt skärf,
 Hvem vet om ej jag som finansminister
 En dag skall helsas.

Och hvem vet om ej
 När jag, som sagdt, har hunnit blifva adel,
 Jag inom kort skall sitta på den plats
 Som än, tyvärr, beklädes af Themptander,
 Hvem vet!

Det är en vacker framtidsvy
 Och icke någon otillbörlig äflan,
 Om jag mig tilltror seger i en täflan
 Med denna embetsmannaparveny.

Men skall jag lyckas gäller det att slå
 Det störa, krossande privatbanksslaget;
 Väl har Marcellus sagt att sjelf jag har
 Af dessa banker njutit mycket godt,
 Och sant han talte, fastän indiskret.

Men om jag sjelf har njutit godt af dem,
 Är min opartiskhet så mycket större,
 När nu jag ger dem dråpslag, och jag har
 Ju ingenting att frukta derutaf
 Sen jag har fått riksbankens garanti
 För min filial i Hamburg!

Alltså, bort
 Med tvekan och med ängslan; fram till slag
 I första kammaren — dess talman är
 Min slägtinge och vän, och han må sörja
 För att jag tala får så fritt och djerft
 Som mig det anstår. Ren i en brochyr
 Jag räknat upp hvarenda en som är
 Personligen och nära intresserad
 Af lagen för privata banker!

Hvem
 Kan sedan spjerna, alla har jag fast
 I detta nät, och om de sprattla blott
 Så skall min själ och gud jag lära dem
 Hvar David köpte ölet!

Mod blott, mod,
 Min segern blir och jag skall triumfera;
 Privatbankskaran för min klubba dör
 Och ur dess aska sen skall emanera
 Den nya riksbank som jag kämpar för
 Och som jag skall beherska och regera
 Om några år som förste direktör.

SEXTONDE SÅNGEN.

Det stora slaget.

Första kammaren var till dryftning mangrant församlad,
 Öfverst i högsätet satt den åldrige, vresige grefven,
 Handen på klubban alltren, och många vördiga männer
 Uti hans närhet man såg. Den mäktige frihandlarn Bennich
 Satt der leende, lugn, fast dagligen slagtd af Jörgen.
 Nära intill honom satt den tungfottrampande Bergström,
 Bred och med leende mun, ty så han plägar att sitta.
 Nere på golfvet gick den skönrödlockige Stjernspetz
 Och vid hans sida sågs den aldrig tigande Klinkan.
 Dahl man märkte der ock, den skyddsfrasflödande rektorn
 Och hans trogne kamrat, den dystre norskätaren Strömfelt,
 Icke saknades heller den mäktige rektorn från Kalmar
 Och än mindre du, hvithjessade, liflige Hedlund
 Alla sutten I der, i aningsdiger förbidan
 På hvad som nalkades nu. Till sist den vresige grefven
 Slog sin klubba i bord och tillät dryftningen börja.

Visliga föllo nu ord om enskilda bankernas väsen,
 Många talte derom och talte med flödande tunga;
 Lugn dock satt på sin plats den mäktige bränvinssenatorn,

Log och rörde sig ej, ty säkert visste han med sig
 Att han fiendens hop höll säkert fången i nätet.
 Slutligt bleknade dock den mäktige bränvinssenatorn,
 När han blef dragen till svars för att ej kunna addera,
 Och med klara bevis hans väldiga räknefel röjdes
 Af en direktor för en bland de enskilda banker.
 Lindrigt bleknande sågs den gode senatorn då sitta,
 Blekare blef han dock snart, då representanten från Norrland
 Stod i talarestoln och bara oblygt bekände
 Att han talade för ett stort personligt intresse,
 Icke mindre och mer än fyrahundrade kronor
 Årligen att på den sak det gälde tappa måhända,
 Skulle, så frågade han, en summa så stor, så omätlig
 Ej vara mäktig nog att rubba heder och ära?

Ängsligt på stolen sig vred den mäktige bränvinssenatorn,
 Hörde med stigande qual hur representanten från Norrland
 Skildrade hjertlöst och grymt hans drömde, framtida riksbank:
 »Putselkrämarebank» han nämnde den bittert och hjertlöst,
 Slungade salva på salva af hån mot dess blifvande öde,
 Hånade giftigt och djerft den mäktige bränvinssenatorn;
 Denne blott teg och teg, men det kokte och sjöd i hans inre
 Och när dryftningen ren på andra dagen var hunnen
 Bad han om ordet till sist och fick det af vresige grefven.
 Talade, svarande först den enskilde bankdirektören,
 Att jag adderat fel är både troligt och möjligt,
 Nämnas må dock att jag motioner skrifvit i massa,
 Långa och tjocka, och om man understundom blir sömning
 utaf slik produktion, hvad är väl deri att klandra.

Sade, och vände sig sen till representanten från Norrland,
 Denne, menade strax den mäktige bränvinssenatorn,
 Satt en gång så fast och så orubblig i klorna
 På hvarendaste bank som nånsin lånt honom pengar,

Att han i denna sak förutan tvifvel var jäfvig.

»Hvar och en», så sad' den mäktige bränvinssenatorn,

»Hvilken en enskild bank har makt att styra och leda

Gripes beständigt utaf båd' egennyttan och ondska.

Icke ville jag ondt med min förteckning på namnen

Öfver dem som ha lotter i våra enskilda banker,

De ha heder i kroppen så väl som alla de andra;

Säkert är dock och visst att egennyttan regerar

Dem i sin värsta form, att egen vinning de ställa

Framföre allmänt väl, som ett exempel skall visa.»

Liksom Kristian Tyrann, när fordom han gräfde ur grafven

Stures lik och bet deri med giriga tänder,

Så och ej annorlunda den mäktige bränvinssenatorn

Wallenbergs skugga drog fram och höljde med hånande

skymford;

Men när kammaren slikt ifrån hans läppar fick höra

Mangrant reste de sig och tågade som på befallning

Ut ur salen med ens, tilldess att bränvinssenatorn

Talade ensam inför sin slätting, den vresige grefven.

»Ingen hör mina ord», så talte han svårligen vredgad,

»Men jag skall tala ändå och tala så länge jag orkar

Och de ord som jag talar må protokollen bevara.»

Sade och talade sen så länge som vanligen Klinkan,

Åhörd, likasom han, af fyra väggarna tomma,

Af notarier tre och af den vresige grefven.

Mellertid kammarens män derute plögade rådslag

Om att tukta med kraft den väldige bränvinssenatorn.

Somliga ville att han offentligen finge en skrapa,

Framförd i kammarens namn utaf den vresige grefven;

Andre menade dock att detta vore en grymhet

Tvinga grefven att så offentligen snubba sin frände.

Sade och talade då den tungfottrampande Bergström:

»Lemnen mannen åt mig, så skall jag värma hans öron,

Jag är van att slå till och fruktar icke hans svada,

Fruktar ej heller hans vänskap med den beryktade Nisbeth;

Liten på mig, hvad han tål skall han få och litet deröfver.»
 'Lugna och glada i sinn' de medlemmar alla af kammarn
 Gingo nu åter in och satte sig på sina platser
 Långtande efter att höra den tungfottrampande Bergström,
 Öronen värmande på den mäktige bränvinssenatorn.
 Lång deras väntan ej blef, snart stod han i talarestolen,
 Lät en spejande blick bestryka hvart bord uti salen,
 Fåfångt sökte han dock den mäktige bränvinssenatorn,
 Hvilken hemtade kraft från talets qväljande möda
 Nere på källaren nu, af öl och porter och biffstek.
 Dock ej undgicks hans straff, den tungfottrampande Bergström
 Fattade i ett nu hans heder och ära vid håret,
 Ruckte, ruskade, slet, och öste strömmande vrede,
 Öste giftbemängdt hån på det olyckliga hufvud
 Hvilkets egare just på källaren tuggade biffstek.
 Sist, när mödersmålet ej längre förslog för hans mening,
 Grep han till vapen, hårdare än, från romarne lånta,
 Och på Ciceros språk gaf ett epiteton ornans,
 Prägladt i tanke och stil af äkta »gudommelig grofhet,»
 Åt sitt offer, det arma, som tuggade biffstek på källarn.
 Och med dånande röst han sade det dödande ordet,
 Ordet som slog med en skräck den vördige vresige grefven,
 Slog med fasa enhvar att dylikt yttrats i kammarn,
 Ordet, det vingade, var »cadaver», »cadaver», »cadaver»,
 Och dess genljud sig ut igenom dörrarna trängde,
 Trängde trapporna utför och dånade inne på källarn
 Åsklikt i öronen på den mäktige bränvinssenatorn,
 Döfvande, skallande ljöd *cadaver, cadaver, cadaver!*
 Strax han sjuknade då, af skräck och fasa betagen,
 Strax han sände omkring till alla bladen notiser
 Om att hans väldiga tal så svårt angripit hans helse,
 Att han till Spanien nu var nödgad genast att resa.
 Helsan nämnde han blott, men talte ej om affärer,
 Kanske, så menade mången, att båda skötas gemensamt.
 Kammarens öfriga män med glädje åto sin middag,

Nöjde på sätt och vis med det öde som drabbat senatoren,
 Mången menade dock tro på att den Bergströmska klubban,
 Hvarmed bestraffningen skett ej var tillräckligt polerad,
 Mången menade ock att det var skralt med latinet
 Och att slikt latin blott passar köksor och drängar.
 Men då i alla fall den åldrige, vresige grefven
 Tyst hört på så var ju derom intet att säga,
 Utan i frihet och fröjd den tungfottrampande Bergström
 Gladdes af allt det gagn han haft af sin klassiska bildning.

 SJUTTONDE SÅNGEN.

Senatorn reser.

På bantåg satt	Han ville draga
I majvarm natt	Och hemvist taga
En trist senator;	Der solen är
Från Stockholms gator	Mer varm än här
Till fjerran land,	I härlig söder
Till Spaniens strand	Der drufvan glöder
Han ville resa	Och der med sprit,
Från all den nesa	Som af hans flit
Hvarmed han såg	Dit importerat,
Sig hölj. Hans håg	Den fabriceras
Var mörk som döden,	Till eldigt vin
De sorgsna öden	Med smak så fin.
Han mindes väl,	En hvissling hördes
Som fyllt hans själ	Och sakta rördes
I hvarje vinkel	De vagnars rad
Med hatets finkel.	Senatorn kvad:
Från folk och jord	Heimskringlas panna
I höga nord	Du höga nord,

Jag törs ej stanna
Uppå din jord;
Från Småland stamma
Jag yfs med skäl;
Nu bränvinsamma
Farväl, farväl!

Farväl du trängsinta
Mälarstad,
Farväl, I vrängsinta
»Fäders» rad,
Mot mig I vänden
En småsint själ
Men »tänk på änden»,
Farväl, farväl!

I Fjäderholmar
Vid bölja blå,
Der roken bolmar
Från båtar små,
Mot lagen stränge
I hjälpt en del
Men huru länge?
Farväl, farväl!

Farväl, du kära,
Du ångkökshus
Min forna ära!
Hvad sus och dus
Som der bedrifvits
Jag minnes väl
Du öfvergifvits!
Farväl, farväl!

Farväl du mäktiga
Ringförbund,
Jag mins din präktiga
Födslostund,
Arbetarbanken
Barn af min själ,
Den tar nu fanken,
Farväl, farväl!

Farväl I kamrar
Vid bölja blå,
Der jemt man slamrar
I salar två.
Deri jag länge
Ej tagit del,
Du talman stränge
Farväl, farväl!

Farväl du snärjande
Riksbanksplan,
Jag, fastän svärjande,
ger dig fan.
Prestigen hafver
Jag ej, min själ,
Nam sum cadaver,
Farväl, farväl!

Min talkonst gäckad,
I löje vänd,
Min ära fläckad
I landsflykt sänd,
Från Nord vi vädje
Till Spanien väl!
Senators glädje
Farväl, farväl!

Vår katolskt-romantiske skald.

Några synpunkter

af

Nils Erdmann.

I sitt poem, »Sångarn», tecknar Wirsén skalden såsom en from pilgrim, bärande tempelriddarens pansar under sin hvita drägt, med cittran i hand och svärdet vid sidan, på väg till den heliga grafven. När han, dit anländ, stiger ned i kryptan, mötes han af madonnan med barnet, hvilket »signar sångarns hufvud med sin arm».

Denna teckning är ett självporträtt. Den är Wirséns egen bild, en skald, som gjort sin diktning till en färd mot Kristi graf, till en jemn, oafbruten vandring mot en ortodoxt-religiös himmel, hvars lof han sjunger och hvars spår han söker, medan han öfver pilgrimsskruden drager tempelriddarens pansar, för att skydda sig mot de hugg, han sjelf framkallar, då han, djerf och förtröstansfull, låter svärdet flyga ur skidan, till kamp mot de otrogne.

Som skald är han pilgrim, som kritiker tempelriddare. Hans kritiska författareskap vill jag här lägga å sido, för att granska hans pilgrimsfärd mot Edens blomsterdalar.

* * *

I »Islossning», ett poem, som inleder hans första diktsamling, ger han följande löfte:

»Tag mitt löfte! Jag vill lindra
 Hvar jag mäftar, till mitt sista,
 Med min sång mitt slägenes nöd,
 Jag vill sjunga Edens stränder,
 Jag vill ge den fallne vingar,
 Lif åt den, som synes död.»

Detta löfte har sedermera betydligt reducerats. Jag tror ej, att hans poemböcker ha lindrat »slägtets nöd»; om han »skänkt den fallne vingar», vet jag ej; att han besjungit »Edens stränder», derom är intet tvifvel, ty detta synes hafva blifvit hans förnämsta lifsuppgift. Sedan han i »Nya Dikter», i poemet »Förkärlek», framställt sin romantik, sin böjelse för enslighet, för månsken och aftonskymning, går han i »Sånger och Bilder» ännu ett steg längre, då han i det poem, som inleder samlingen, förklarar sig söka »en stilla vrå», der han får skåda barnens lekar, höra, »hur en verldshafsvåg domnar i fredad vik», och läsa sin Homer, sin Franzén och sin Plato — och först och sist sin bibel.

»Henne, när dagen dör, vare din forskning egnad,
 Somna, när lampan släckts, stilla af henne hägnad!
 Henne, när morgon gryr, åter med glädje tag,
 Stjerna och sol hon är, ljus både natt och dag¹.»

Det är gifvet, att en skald, som eger sådana tendenser, i mycket hög grad är lämplig till konfirmationsgåfva. Att teckna tidens lif eller de tankar och känslor, som röra sig hos vårt slägte, dertill är han oduglig. Och han erkänner det sjelf. Han är fullt medveten om sin begåfnings rätta halt. Han utstakar de rāmärken, som begränsa hans diktning, och han är nog klok, eger nog fin uppfattning att icke öfverstiga dem. Han sympatiserar icke med tidens tankar och känslor; han anser dem icke värdiga att gifva sången innehåll; hans sångmö är alltför skär att vilja besudla sig med dem. Diktens »lavaeruptioner», »när dagens frågor sjuda innanför», »orkanens» brus och segerjubel äro

¹ »I Dalen».

icke i hans smak. Nej, Franzéns sång, den ljufva, engla-
rena, som bär morgondagg på pannan — *den* älskar han, ty

»Herren gud var icke i orkanen,
Han var i ljumma vestanvädrets sus¹.»

Alltså äfven här gör han bibeln till rättesnöre.

Denna religiositet yttrar sig emellertid icke blott i den salmpoesi, som fyller en stor del af hans sista diktsamling. Den genomgår hela hans skaldskap, den präglar hvarje sång och den får uttryck i hans liknelser, i hans sätt att betrakta naturen och i hans sätt att måla kärleken. När han besjunger »Den gamla dômen», klagar han ironiskt öfver slägtets materialism, detta slägte, som hellre bygger börs och förlusteställen än kyrkor och kapell. Är han ute på hafvet och vinden fyller seglen, känner han »andeverldens magt», som lifvar färden.² Han längtar — eget nog — att »bada» i himlen³, och under »häfdens mörka skiften»

»susar en föryngringssång
oftast dock ur pelargång⁴.»

Det vill här säga: ur tempelruinen, som symboliserar kyrkan. Hur ofta det har händt, att kyrkan varit föryngrande »under häfdens mörka skiften», lemnar jag derhän. Skalden älskar henne med en innerlig kärlek. »Der kyrkan vinkar, huld och hvit», der framflyter hans lif, der

»vill han dö i frid en gång,
när presten läser aftonsång⁵.»

Sjunger han om »Columbus», ger ämnet honom uppslag till en vacker liknelse, nämligen hur han, lik Amerikas upptäckare, »styr mot himlens stjernor», tror på dem och slutligen finner land.⁶ Sol och stjernor lysa dock endast med lånadt sken. Till det »rätta» skenet föres man genom dödens port; och efter *det* trängtar han.

»En bleknad glans och en mattad strimma
är allt, som skimrar i jordens dimma,

¹ »C. W. Böttiger». ² »Ungt mod». ³ »Idealism». ⁴ »Hopp». ⁵ »Motsats». ⁶ »Columbus».

det rätta ljuset ej hör oss till,
men *ditt* jag vill ¹.»

Gå de små, »Prestens barn», vilse i skogen, ljuda plötsligt kyrkoklockorna och kalla dem tillbaka, och när de komma hem, läser »den vördige pastorn» en liten bön, hvori han beder, att Gud »må kalla alla hemåt med kyrkoklockor ²». Ser han en liten tiggarflicka gråta sin sorg och sitt armod vid källans strandbredd, tröstar henne källan med, att snart skall hon få komma »till en annan, bättre källa», som skall gifva, hvad hon nu saknar, frid, helsa och salighet ³. På ett dylikt, sant kristligt sätt tröstar han den nödstälda.

Hvad naturen beträffar, anser han, att

»Jordens rymd är blott portiken
Till de underbara riken,
Der hvad här var sprängdt i sär
Enadt och fulländadt är ⁴.»

Derför blir stjernehimlen »den försonta andeskara, hvilken vistas ofvan skyn», eller

»en för oss osynlig kyrka,
som sin gud för evigt dyrka ⁵.»

Om vågorna heter det, att »deras hymner skalla: gud, oändlighet!» ⁶ Norrskensstrimman är en helsning »från de svala himlafält, ⁷» i trädens kronor susar »vindarnes orgelton» ⁸, och skogen »står som kyrka rak» ⁹. Ett skimmer breder sig öfver »de blommande jordiska stränder», ett skimmer från högre verldar. Det hvilat helg öfver äng och dal,

»och blomman står skön
i doftande bön,
i skogarne brusar högtidlig koral.» ¹⁰.

Wirsens natur består för öfrigt af blå violer, doftande syrener, en och annan vallmo, nejlikor, liljor näckrosor och furor.

* * *

¹ »Från sol och stjernor.» ² »Prestens barn.» ³ »Källan.» ⁴ »I qvällen.» ⁵ Samma poem. ⁶ »Skäret.» ⁷ »Vid jultiden.» ⁸ »Förkärlek.» ⁹ »Merlin.» ¹⁰ »Jag sökte så länge.»

Tydligast framstår dock hans englarenhet och kristendom i teckningar af kärleken, d. v. s. i det erotiska. Här, om någonstädes, är han helgon alltigenom. I poemet »Hvad du liknar» blir hemmet ett kapell, »ett hvitt bo för helgonfrid», tankarne, som gå bort till den älskade, foglar, som bygt bo på kapellets tak, och hennes stämma kapellets orgel. I »ögonkast» blir hennes öga »stjornan på fästet», och kommer hon, som i »Böcker och Kärlek», och lägger sina armar kring hans hals, der han sitter, läsande i gamla luntor, skall, när hon är borta, »den gamla boken stråla helgonfromt», och på sidan, der han stordes, »ett englahufvud vinkande skall stå». Om den älskade får bli mor, är det modershopp, han skänker henne, en himmelsk profetia att hon snart skall stå »vid Kristi kors», sänkt i böner¹.

Hans erotik är så okropslig, hans kärlek så ren och osinlig, att han, i »Pagens visa», låter den ungepagen icke begära af herskarinnan annat än

»ett »tack» från ögon klara,
ett lätt »god morgon» bara.»

När de älskande träffas, efter många år af skilsmessa, är det »själarna, som tala», och »när en älsklings kyss förseglar munnen för hvar yttre ljud», springa »inre klostergårdars regler» upp, medan »en snöhvitet engels hand» öser ur »sällhetens fullhorn²». De båda ungas kärlek är »lik-som silfverlampans skär», och då de mötas, sjunger älskaren en salmartad lofsång.

Men älskaren blir gammal. Han sitter vid trädgårdsmuren, tömmer sitt glas och drömmer om henne — men endast »himmelska» drömmar. *Här* var platsen för deras första kärleksmöte. Han erinrar sig rörd, hur hvarje lägre känsla »förklingade» vid detta ljufva rendez-vous, hur begäret tog liljans skrud, hur det susade som af englavingar,

¹ »Modershopp». ² »Tystnad».

»i rymden susar som af vingar,
och himlen famnas i en brud.»

Nu längtar han att träffa henne ånyo i paradiset, dit han är viss att komma och dit en engel skall ledsaga honom¹. De älskandes dröm blir äfven verklighet först der. Ynglingen sträfvar, år efter år, böjd öfver sina böcker, vid flitens arbetslampa; midt emot breder en annan lampa sitt sken öfver en ung flicka, som sträfvar lika träget vid nålen och sin söm. När deras blickar mötas, tänka de på den sälla tid, då endast *en* lampa, deras gemensamma, skall lysa dem båda. Men döden kommer och rycker bort dem från arbetsbordet, blott för att förverkliga deras dröm i »det stora fadershuset», som »samma månens glans försilfrar²».

Men en enda gång har skalden glömt sig. Det var i poemet »Silléry». *Der* vågar han sjunga naturens och kärlekens språk. *Der* förekomma hvarken englar eller paradiset, men fröjd och lefnadslust:

»Drick djupt, och du skall dricka
en rusande lefnadslust!
Kung Henrik och hans flicka
förkunna i drufvans must,
tag mot den vårliga flamman
med fröjd i ditt unga blod
och hylla som vi med gamman
kärlek och hjeltomod.»

Dömde man efter hans egna, mycket stränga sedlighetsbegrepp, borde man nu fråga, hur en så englaren skald kunnat besjunga — eller snarare lofsjunga — ett så frivolt ämne; och vore man litet elak, förklarade man det så, att han tillåter konungen, hvad han förnekar andra dödlige, ty Wirsén ser ännu i dag »Herrens Smorde» i konungen.

Detta vore, som sagdt, mycket elakt gjordt. Ty Wirsén vill sträfva efter ett barns fullkomning. Ren som ett barn och oskyldig och enfaldig som »en af dessa små», så-

¹ »Trädgårdsmuren». ² »Lampan».

dan vill skalden vara. Läsaren ber han bevara sin första kärlek och sin ljufva barnatro¹. Han ser »en himmel» i barnets blick; på hyn sväfvat »Edens morgonglans» tillsammans med en engel i hvita vingar, och han önskar, att detta »återsken af barnasinne», som är himlens underpant, äfven måtte återfinnas på mannens kinder. Han sjunger i julottan:

»Haf tack, o barn, som offrat dig!
Haf tack, och gör ett barn af mig!²»

Om barnet endast fläktar med en lilja, skola portarne springa upp »till vår fångtans land». Den vackra »Elfva-åringen» och den lika vackra dikten om »Barnet och fogeln» handla om de små; och när barnet knäpper händerna till bön, ser han »en strimma af de stränder, dem grubblet sökt, men fåfångt, utan lön³».

* * *

Wirséns sånggudinna, hvilken, i parentes, är

»klädd i hvitt, med kors på barmen
och en stjärna i sitt hår»,

— en passande skrud för en så eterisk varelse — kom, när han fick en son, strök den lilles panna med en liljestängel och sade till skalden: »var ett barn som han⁴». Derfor är det ock barnet, han helst ser, då han betraktar frälsaren. »Seklets genius» låter han bidande stå vid tidens bölja och vänta befriaren, ej i hjeltens gestalt, men i barnets⁵, och »när seklets aftontimme slår», skall »ett barn, Marias son, gloriekrönt vinka menskligheten till andeverldens trappa⁶».

Man finner ganska lätt, hur denna bild uppkommit. Skalden är till sin natur mycket romantiskt anlagd; det är denna romantik, som väft sin purpurskimrande slöja kring

¹ »Den döda». ² »Vid jultiden». ³ »Klubba och Lilja». ⁴ »Skyddsmagt». ⁵ »Seklets genius». ⁶ »Välkommen hem!»

hans religiösa föreställningar. Han älskar i dikten det prunkande och lysande; han inför detsamma i sina bibelska tafflor; han kom till världen ett eller annat århundrade för sent, och han borde hafva födts i ett katolskt land, som Spanien. En så blind tro, en så extatisk dyrkan hade passat för den tid, då Calderon diktade. Också sjunger han om Calderon, intränger i hans väsen, förstår hans naturel och det sekel, han tillhörde.

Den andre store mästaren på det estetiska området, hvilken tjugat hans sångmö, var Rafael. Här är det tafflorna, de religiösa kompositionerna, som isynnerhet lockat honom, och dikten har förvandlats till en beskrivande text, en poetisk tolkning af dessa målarkonstens storverk. Här får han åter lefva i en katolsk verld, i en verld af innerlig tro och tillbedjan. Här får han tala om sin älskade madonna, ty, såsom det tillhör en så svärmiskt-katolsk ande, ser han »madonnan och barnet» i en glödande belysning, i en trolsk, hänförande, paradisisk fågning.

Hon uppträder ofta i skaldens sånger. »En himmelsk poesi» läser han i hennes blick, och trånande bönfaller han:

»Kom, sköna bild, när jag skall dö en gång,
O, sväfva ned vid stilla andesång.»

Till barnet säger han:

»Du underfulla barn, o räck mig då
Till slutlig frälsning dina hulda armar
Med denna blick, der kärlek sig förbarmar,
Den djupa blick, som jag har älskat så¹».

Äfven helgonen uppträda. I »Nattvarden» heter det:

»Englarne templet freda,
Helgonen hålla värden
här om de trognes fjät.»

»Helgonfrom» och »helgondrag» förekomma ofta, och englar och andar trängas i hans sånger.

* * *

¹ »Rafael».

Dessa tre likheter mellan Wirsén och romantiken, denna Calderon-, Madonna- och Helgondyrkan äro dock icke ensamma. Man skall, om man gör sig besvär, kunna upptäcka långt flere. Romantiken svärmade för det barnsliga och enfaldiga; Wirséns barnakärlek och önskan att sjelf bli barn har ofvan omtalats. Deruti, om ej i annat, står skalden oöfverträffad¹. Romantiken gjorde Fiesole, munken och helgonmålaren, till konstnärens ideal och konstens ypperste; Wirsén gör detsamma, då han i dikten »Det bästa» kallar Fiesole den skönaste konstnär och Dante den skönaste skald. Naturligtvis Dante, ty hvem har, som han, i »den gudomliga komedien», afspeglat medeltiden med all dess mysticism?

Vidare älskar han den romantiska »Waldeinsamkeit». Han längtar från ängen med dess klara, öppna solljus till skogens tystnad.

»Der, hvart jag blicken vänder,
Vimlande stå legender,
Sagor ur forndagstron²».

Och skämt och löjen utbyter han mot lundens ensliga gömma, der koltrast och näktergal drilla sina sånger. Der fann han ock, såsom det heter i »Förkärlek», en dag i mörkret diktens viol. Han älskar »blå dagar», ty de unna honom det bästa, han vet,

»sagoverlden återfunnen,
drömlif, frid och afskildhet³».

Han ser, i de blå dimmorna, sin romantiska sagoverld. Men för att den rätt skall kunna njutas och taga sig ut, måste den ega belysning, och den får en sådan, när skal-

¹ En illustration till denna romantiska barnslighet, »der de, som älska och sjunga, veta mer än de höglärda, der man i sagor och dikter finner förklaring på den eviga världshistorien» (Brandes: Emigrantlitteraturen), är följande strof: »Ett snöhvitt jungfrusinne vet mer än forskarn vet, och bär i djupet inne Guds rikets hemlighet.» (Bebådelsen). ² »Förkärlek.» ³ »Blå dagar».

den låter månen, alla romantikers älskling, ge glans åt sceneriet. Han sjunger om månen, om »månljus» och »månestrålar». De flesta af hans personligheter uppträda i månsken. Vid månsken diktar han; vid månsken kommer Franzén lagerkransad till Stockholm ¹; i månskenet är det, som Nikodemus besöker Jesus ², »i månomgjuten fred» dyrkas de olympiske ³; Marias skönhet (i »Trollspö't) »skimrar som månens öga», och i månskenet drömmer han vid »den öfvergifna smedjan ⁴».

Hur lockande ter sig icke allt då! Elfvorna dansa, blommor, dem ingen dödlig skådat, dofta omkring honom, »ljusa parker» stiga fram, »der frukter hänga med saft, som hemliga djup beredt». Bäckens susar så trolskt, dalen glänsar i blått och hvitt, Titania vinkar och skalden klagar:

»I blommor alla i jorderike,
I matta blommor, jag hatar er!
Jag vill till blommor förutan like,
Jag vill, I luftiga barn, dit ner!» ⁵

Hjertats alla gömda strängar darra och skälva; en brygga »af stålråk daning», bygd för längtan och drömmar, slås till himmelen, och en engel stiger fram, en engel, som leder honom »till själens ursprungs trakter ⁶». Då hör han, hur »pelarskogen i San Paolo» berättar, att

»andeverlden hvar qväll sin regel
här upplåter, på golfvets spegel
öfver skinande mosaik
vandra englar från himmelrik ⁷»

Och i det nattliga ljuset vaka de käre döde;

»att rädda dig än de sträfva;
af strålar, som fly och bäfva,
ett skimrande nät de väfva
och draga dig hem till sig ⁸»

¹ »Franzéns lagerkrans». ² »Nikodemus». ³ »Marmorgruppen». ⁴ »Den öfvergifna smedjan». ⁵ »Herr Olof». ⁶ »Månljus». ⁷ »Pelarskogen i San Paolo.» ⁸ »Månestrålar».

Vågorna sjunga ofta sånger för Wirsén; trasten talar om »sagofröjder bland furustammar», och sjelf skrifver han sagor, då han icke skrifver minnesbilder. Den långa dikten, »Trollspö't», är en romantisk sagodikt. Man ser hela apparaten af jättar och trollqvinor, af riddare och borgfröknar, enlevering och äfventyr; der förvandlas de älskande till törneskogar och svanor, och slutligen kommer prinsen och tar sin brud på sadelknappen och för henne till sin kungaborg i drömmens underland. Och allt sker vid mån-sken, belyst af månens glitterstrålar. Hans sagopoem, Aster, handlar om en gösse, som erhållit af gudarne förmågan att tyda fåglalåt.

Romantikens »blå blomma» återfinnes äfven. Hos Wirsén har den antagit en mer purpurrod färgton; hos honom har den öfvergått till den mystiska passionsrosen. Calderons sång liknar han vid denna »blå blomma».

»Hon är passionsros, är den djupblå, stora,
symboliskt törnekrönta passiflora,
som tälger stilla Långfredagens under
för stilla sinnen, himmelska begär.»

Och i »den heliga veckan» heter det på Långfredagen:

»Jag känner djupt, hur i mitt hjerta
Passionens ros, ett barn af smärta,
sin djupblå blomma vecklar ut.»

Vidare har han smak för grafvar och kyrkogårdar. Der, i dödens stad, känner han först riktigt »ett odödligt hopp¹». Han uppmanar läsaren att fly leken och gå ut bland grafvarna att bedja². Bättre än festens tärna är almens sus på kyrkogård³, och när han beskriver Clarens, detta hänförande ställe, ser han endast mörker och tunga, dystra molnskyar, ända tills han inkommer på kyrkogården. Rousseau och Byron försvinna i fjerran, och fram träda evighetstankar; andeverlden helsar honom i trädens

¹ »Tag mot!» ² »Vapenmakt». ³ »Förkärlek».

sus, och han ber: »o, mitt hjerta, låt, när livvets nöjen dö,
andeverldens sköna höjder glimma¹».

Slutligen vill han lefva i romantikens drömlif. Han vill sitta och se på i en lugn hydda; han älskar icke handlingen, som Martha personifierar, men »betraktelsen», kontemplantionen, som framställes i Marias bild. Och hvem, som gjort det bästa valet? Derom är ej tvifvel.

»Till väninnor begge mästarn hade
i sin lefnads fröjd och qval;
»Men Maria», så han sade,
»gjort det bästa val²».

Hit—till romantiken—hör ock hans patriotism. I »Hvad sommaren sade» håller sommaren straffpredikan för svenske odalmän. De vilja icke försvara detta kära fosterland.

— — — »Skall detta allt
en annans bli en gång,
blott för att folkets bröst är kallt
för saga och för sång.»

Ett underligt skäl, men fullblodigt romantiskt!

Wirsén är fast öfvertygad, att hans Manhem skall bestå i alla tidens skiften. När allt mulnar rundt omkring,

»på Manhems berg, bland Manhems djupa dalar,
hur allt må svigta, tro och ära bor.»

Folket skall stå såsom »ärans sista bålverk på vår jord». Skogen är ett tempel, som susar »om gud och frihet», hafvet skyddar oss mot utländsk smitta,

»och kyrkoklockor skönt till gudstjenst ringa,
och Spegels psalmer allvarsfulla klinga.»

Och högt öfver landet, mot den blå rymden, uppstiger »en borg» med en hvit flaggstång, och der, på den flaggstången, vajar »svenska konungsfanan³».

* * *

¹ »Clarens». ² »Systarna». ³ »Till D.D. M.M. Konung Oskar II och Drottning Sofia vid deras silfverbröllopsfest från svenska akademien.» An-

Hvad totalbild erhålles af denna korta undersökning? Att skalden är romantiker och en religiös svärmare. Han skrifer mycket vackert, har frambragt många prof på sitt formella mästerskap, är stor som salmsångare och akademisk festskald. Men tiden är honom främmande; lifvet, som lefs omkring honom, känner han för obetydligt; slägtets fröjd och qual kan han icke tolka. Derfor är det eget, då han liknar sin poesi, denna dikt, som är så skolad, så konstmessig, och prunkande, vid »trastens sång i furuskog» eller »en bygdens dotter¹». Derfor är det underligt, att han, drömmaren, han, som stängt sig ute från all beröring med ytterverlden, stundom är djerf nog att tala i folkets namn². Derfor begriper man, hur han, pilgrimen, han, tempelriddaren, han, hvars diktning är en religiös lofsång, icke kan förstå den literatur, han kritiserar, men blott för religionens skull gjort sig till kritiker, blott för sin tro tagit korsriddarens rustning, en drägt, som i vår tid kan vara tung nog att bära, oaktadt de utmärkelser, den inbringar åt egaren.³

gående denna romantik skrifer Brandes: Djupt in i månskenet föras vi —, djupt in i skogen, der den lilla blå blomman växte, denna mystiska blomma, som skolans poetiska höfding besjög i sina romaner och dikter. Man ville något *cnfuldigt* («Emigrantlitteraturen»).

¹ Såsom prof på »Trastens» toner må anföras: vemodsfager, halfdagsglans, sällshetsilning, vemodssäll, återsusa, marknadssus, allvarsvek, vällustfuktig, arladäffen, näsdukslindad, andeskönt, gryningsdäffen, skymningshalf etc.

² Detta sker isynnerhet i hans kantater och sånger till kungliga personer.

³ Med »utmärkelser» menar förmodligen författaren ordensband, medaljer och dylikt, men härtill komma äfven klingande mynt åt korsriddaren — enligt hvad vi tro oss veta, uppbär Sv. Akademiens sekreterare, hr doktorn och kommandören C. D. af Wirsén af akademien 6000 kr. årligen, förutom den sköna våningen vid Skeppsbron, samt dessutom 6000 kr. årligen för hvad han behagar skriva i Posttidningen och d:o d:o i »Vårt land» — summa summarum 18000 kronor och fri bostad. Det är måhända alltså icke blott för religionens skull, han bär den ofvannämnda tunga rustningen.

Red:s anm.

Shakespeare på Kgl. teatern.

Några reflexioner af Volontaire.

Ernesto Rossis gästspel i fjol och i år har kastat ett skarpt och ingalunda smickrande ljus öfver ett sorgligt faktum, som visserligen redan förut ingalunda för teatervännen var någon hemlighet, det nämligen att det stora skådespelet, framför allt *Shakespeare*, förlorat så godt som allt fotfäste inom vårt lands första dramatiska konstinstitut. En teaters högsta triumf — ett väl framfördt Shakespeare-stycke — gör sig vår teater ej mer någon ära utaf. Den uppfostrar de krafter, som skulle kunna medverka dertill, på ett helt annat sätt, i det den så uteslutande odlar endast *en* sida af dramatisk konst, komedi (och stundom — *hvilken* komedi?), att hvarken tid, krafter eller lust blir öfrig för den högsta konstarten, för tragedi.

»Publiken tycker icke om tragedi längre, det lönar sig icke» — svarar man. Vi fråga: hur är det möjligt annat, då vederbörande snart sagdt systematiskt skrämmer bort allmänheten genom att spela tragedier à la comédie — ja, emellanåt à la — parodie? Det *kan* ej löna sig på det sättet.

Men vänje man både artister och publik vid det stora dramat, vid Shakespeare, Goethe och Schiller — och vi tro att ett omslag skall ega rum. Låt publiken erfara att det verkliga *är* större njutning att taga del af mästerverken i teatersalongen än hemma i biblioteket. Det allra kostbaraste vin förlorar ju sin bouquet om det serveras illa.

K. teatern saknar för närvarande visst icke material till goda tragiska framställningar. Nästa spelår kommer ju

hr *Hillberg*, som bör bli en hörnsten för den stora konsten, *Macbeth*, *Othello* (l. *Jago*), *Timon*, *Egmont*, *Wallenstein*, och i hr *Palme* finnes redan en förmåga, hvilken utan tvifvel både som *Hamlet*, *Romeo* och *Don Carlos* skulle kunna fylla sin plats med heder. Af de öfriga är väl hr *Elmlund* bäst hemmastadd i tragedien, hans *Macduff* (i *Macbeth*) t. ex. var rätt förtjenstfull, om ock det berömda stället: »*Han* har inga barn», hvarmed hos oss bl. a. *Dahlqvist* gjort så stor effekt, passerade oanmärkt. Hr *Thegerström* deremot torde näppeligen vidare kunna användas i den egentliga tragedien, trots de goda framställningar han i komedien lemnat af seriösa partier. Hans organ sträfvar emot och hans uppträdande i kostym är olyckligt. Icke heller på hr *A. Örtengren* kan man, ledsamt att säga, bygga några förhoppningar i förevarande fall, trots det att han mycket användts i det högre dramat och derigenom onekligen fått en viss rutin. Men med rutin enbart kommer man ej långt, då det gäller poesiens storverk, allraminst om man som hr *Ö.* tar sin tillflykt till en skådespelaremetod, som numera till och med i de minsta småstäder förlorat sin prestige. En ypperlig teater-apparition, lämplig för det stora dramat, eses som bekant af hr *Hanson* och det är ofantlig skada att en sådan fysik och en så kraftfull stämma ej det minsta skall lämpa sig för den tragiska sånggudinnans tjänst, utan som det alltmera synes uteslutande för — predikstolen.

Hvad damerna ankommer, så kunna vi ju ännu skatta oss lyckliga så länge vi i fru *Elise Hwasser* ega en af verdens främsta tragedienner, som trots årens lopp och en numera ej för alla roller lämplig figur, ypperligt vet att häfda sin rang, till och med vid sidan af en — *Rossi*. I fröken *Björkegren* ega vi den tragiska musan själf — i lekamlig mätto. Hon har bl. a. i *Antigone* visat hvad hon kan äfven i andlig mätto och det var ej litet. Men så stannade det af och nu spelar frk. *B.* med i den ena efter den andra af dramatiska teaterns mer eller mindre glada komedier och vänjes småningom af från det tragiska facket. När hon så i hast måste lära in en tragisk rol, que faire? Imitera? Och frk. *B.* imiterar så godt hon kan och går i sömnen som lady *Macbeth-Ristori* det allra bästa hon kan. Men det bästa var icke godt nog. Den för rolen magnifika apparitionen besjälades icke af den uppfattningens finhet och själfständighet, som skapar en prestation af rang, och i utföran-

det kom mycken gammal teaterchablon, som frk. B. annars med skäl föraktar, med i spelet. Frk. B. var *ovan* — det är saken, äfven den bästa intelligens behöfver skola och teknisk säkerhet, och det är det frk. B. ännu saknar, men det är också det frk. B. skall arbeta sig till — måtte hon få göra det! — och så skall hon en dag bli Elise Hwassers värdiga arftagarinna i dramatikens högsta sfer.

Fru *Dorsch-Bosin* bör ej glömmas på tal om tragedi. Hon har som man vet derutinnan gjort mycken lycka, men torde näppeligen vara att använda annat än i moderna realistiska uppgifter. Hennes stämma är för litet smidig och klangfull, hennes manér för mycket salongsmessigt för att kunna göra verkan i klassisk och romantisk konstart. Hon är dock alltid en utilitet och öfver allt der en kall, intrigerande, kokett qvinna med intelligens och verldsvana skall representeras — äfven i tragedi — rent af omistlig. Lady *Macbeth* gaf hon på sin tid med en kyla och kärf beräkning, som ej var illa, i det hela öfverträffade utförandet af denna bistra lady det som frk. B. ännu lyckats prestera, trots sina rikare medel. — Frk. *Zetterbergs* deltagande i Rossirepresentationerna var lika olyckligt i år som i fjol. Hon ser rätt söt ut och spelar stumt spel med intresse om ej alltid med lycka, men organ och tal äro tålmodspröfvande. Fru *Rundberg* hade varit att föredraga i frk. *Z:s* roler, ja t. o. m. fru *Hartman* skulle — »En räddande engel» till trots — i vissa af dem gjort bättre figur. Hade det varit möjligt att för *Cordelia*, *Desdemona* och *Ofelia* engagera frk. *Ida Aalborg* från Helsingfors, skulle Rossis spel i dessa stycken fått samma utmärkta relief som då fru *Hwasser* sekunderade hans *Macbeth*.

Fru *Hwassers* lady *Macbeth* torde nemligen varit det enda, som Rossi kunnat — annat än »paliment» — egna något erkännande af större natur.

Vi bekänna öppet att vi för vår ringa del i mångt och mycket äro af annan tanke än fru *Hwasser* i denna rol. Men som fru *H.* onekligen inom sin konst är en förnämlig auktoritet skola vi med största nöje söka förklara hennes uppfattning af den intressanta karaktären.

Fru *H:s* lady är en skotsk, en nordisk qvinna. *Der* ligger ett gifvet öfvertag öfver *Ristori*, som gjorde lady *Macbeth* jemte alla andra nordiska typer till italienska. Detta var ett fint drag af fru *Hwasser* och det draget genomförde hon med omutlig konsekvens, ja till och med allt

för långt, så långt att lady hotade bli matt och svag, — ett par gånger. Men dermed hade fru H. befriat sin framställning från allt effektsökeri för billigt pris. Men också blef det hela därför mindre starkt än fint. Fru H., som annars har sin styrka i diabolik, suspenderade den här, till fromma för sin ofvan anförda grund-uppfattning, som derigenom blef än mer tydlig. Emellertid tro vi att den nordiska grundtonen ej skulle skadats af en liten skuggning i svart åt det djefvulska till. Fru H. har trott motsatsen och vi buga oss pligtskyldigast för den konsekvens och den konst, hvarmed hon kämpat för sin tro.

I sammanhang med det förut sagda åtrår fru H:s lady ej makten så mycket för egen del som ej af kärlek till sin man. Fru H. prononcerar hängifvenheten för Macbeth så starkt som möjligt — också ett nordiskt drag med lutning åt den veka, sjelfuppoftande kvinnans i nordisk litteratur så ofta förekommande bild. Det ligger något af denna sjelfuppoftning i hela framställningen, som då den mynnar ut i sömnscenen gör lady hardt när sympatisk. Det blir som om Macbeth narrat sin hustru till mordet, och ej tvärtom. Det kommer in ett försonande element, som är menskligt tilltalande, rörande, vemodigt — men i allt för hög grad, allt detta.

Macbeth blir ju rent af omensklig och vidrig då han vid underrättelsen om en *sådan* makas död — på Rossis vis — otåligt vredgad utropar sitt ljungande: »Hon kunde dött en annan gång!»

Alltså — vår mening är att fru H. begagnat sig af det fint inlagda nordiska tycket i allt för vidlyftig omfattning. Hon blir på det sättet ej fullt ut denna äfven i sin ondska beundransvärda kvinna, till hvilken det säges: »Föd mig ej döttrar!»

Fru H. är för barmhertig mot lady. Med resurser sådana som fru H. eger, kunde lady nog blifvit både stolt, stark och demonisk långt mer. Men hennes uppfattning har hindrat henne derifrån — hindrat henne mycket mer än vi för vår del anse lämpligt.

T. ex. »År Ni en man?» Detta säges af fru H. på gående fot och fort, utan eftertryck, med någon otålighet blott. Vi hade tänkt oss detta så att lady under leende min mot gästerna, dem hon lugnar med sina ord, går fram mot Macbeth, klappar honom — för syns skull — på axeln,

som med en sjuk, men sedan häftigt griper honom om handlofven, krampaktigt lutar sig in emot honom med axeln mot hans bröst, talar honom i munnen med sammanbitna tänder med förakt och vrede: »Är Ni en *man*? — ty lady är både otålig och vred i detta ögonblick, då hennes man med för henne oförklarligt och okänt klenmod sätter begges hela deras blodigt förvärfvade storhet på spel.

Men kanske har ett sådant förfarande, äfven det, synt frö Hwasser för starkt, d. v. s. inkonsequent.

Sömngångarscenen har förklarats för frö Hwassers svagaste scen. »Hon gick ej i sömnen, tänk bara», har man sagt. Ja väl, frö Hwasser gick ej i sömnen — som *Ristori*.

Och det länder frö H. till heder. Ty en qvalfyld, orolig qvinnonatur spatserar ej i sömnen med så taktfasta, dugtiga steg som den hårdt när staty-lika *Ristori* det gjorde. Deri var frö H. lyckligare. Som hon stapplade och vacklade, som hon kastade och vred sig, ha vi mer än en gång sett motbild i verkliga lifvet. *Der* var gripande illusion.

Men — den illusionen upphörde då frö H. började *tala*. *Der* blef det *Ristoris* tur att afgå med segern.

Hvarken frö Hwasser eller *Ristoris* efterliknerska, frö. Björkegren, visade sig som *Ristori* ha aflockat naturen den hemligheten. Ej heller var deras andhemtning och oartikulerade ljud af den slående sanning som den italienska tragediennens.

Somnambulen talar som man vet högst kapriciöst. Han jonglerar med orden, ljuden och tonfallen. Han börjar aldrig en mening utan ansträngning, med en mängd oartikulerade ljud, som småningom förena sig till en bokstaf, en stafvelse och sist hela ordet. Slutorden i en mening talas dels hest och kort, staccato, febrilt, dels långt utdraget, nasalt sjungande, ofta med afslutning af ett nervöst sch-ljud. Emellanåt stannar han, emellanåt repar han upp sista ordet i en mening flere gånger *diminuendo*, *moriendo*. De lägsta och högsta registren af stämman användas mest. En så sonor och vackert ljudande klagan som frö Hwassers: »Hvem kunde tro att den gamle mannen hade så mycket blod i sig?» är en febrils, ej en somnambuls. Frö. B:s sätt att draga ut slutfallen är berättigadt, som vi nyss antydte, men upprepades för ofta och hade bort varieras på sätt vi nyss anförde. Ingendera af våra skådespelerskor fick fram ens en skugga af *Ristoris*: »Alla Arabiens väl-

lukter kunna ej rena denna lilla hand», och dennas derpå följande, genom merg och ben gående: »Oh! — Oh! — Oh!» — som klingade lik en försmak af en hel evighets namnlösa jämmer och sorg.

Men — betraktad som en ur sömnavdringen plötsligt uppvaknad människas ryckvis framträdande yrsel, var fru Hwassers recitation af rörande verklighet. »Balladartadt gripande» kallades framställningen af den svensk-akademiska teaterkritiken, som dock i allmänhet var ganska onådig mot innehafvarinnan af den stora medaljen. Måhända blir denna kritik ej fullt belåten förr än den får se lady Macbeth spelad af — Sarah Bernhardt.

Sara Bernhardt, efter hvars prestationer »man blir bättre — om man är dålig förut eller inte, förmåler icke historien — — —.

»Oui, cette muse inspirée, vraiment, elle fait des miracles!» läste vi en gång i en fransk landsortstidning.

Musikrevy.

Kgl. Stora Teaterns Nyhet: »Diamantkorset». — Repriser: »Paul och Virginie», »Carmen», »Aida», »Leonora».

Kgl. Musikaliska Akademien: Wilhelmina Neruda-Norman-konserterna.

Kgl. Stora Teatern kan på sätt och vis sägas ha uppmuntrat den svenska tonkonsten genom upptagandet af professor *Siegfried Salomans* komiska opera »*Diamantkorset*», enär kompositören numera är att betrakta som svensk och dertill, som känt, enkling efter en af vårt lands storsångerskor, *Henriette Nissen-Saloman*. Emellertid är »*Diamantkorset*» en rätt bedagad opera, som redan för trettio, fyrtio år sedan stod på danska och tyska operors spellista, hvarifrån den nu antagligen försvunnit, om för alltid torde dock vara övisst efter den framgång, det gamla arbetet nu hos oss vunnit och som mer än tydligt visar, att det ännu eger lifskraft tillräckligt qvar för att intaga och som vi förmoda behålla en aktad plats på den nutida operarepertoaren. Särskildt är härtill att lyckönska vår teaterstyrelse, för hvilken denna framgång bör kännas så mycket mer hugnesam, som den efter allt att döma tyckes ega förmåga att dana en repertoarpjes af den »nya» operan. Denna lycka lär väl kännas riktigt hugsvalande efter så många efemera företeelser, som den nuvarande teaterstyrelsen, trots alla sina ofta lofordade förtjenster, har på sitt samvete — »*Harald Viking*», »*Neaga*», »*Paul och Virginie*» och hvad de allt heta, dessa ofta dyrt uppsatta operor, som lyst och försvunnit.

Med all aktning för professor *Salomans* tonsättare-talag, tro vi dock, att den vigör, som utmärker hans »*Diamantkors*», äfven vid rätt framskriden ålder, ej beror på musiken, så mycket, åtminstone, som icke mer på *Over-skous* libretto, och vi styrkas i denna förmodan genom pro-

fessorns musik till »Karpaternas ros», som både quali- och kvantitativt är öfverlägsen »Diamantkorset», men som icke dess mindre på vår lyriska scen efter en kort kamp obemärkt afled. Döden var på intet sätt naturligt, ett mord förelåg, och det var den rosenrasande libretton, ett mirakel af nonsens och tråkighet, som var mördaren.

Helt annorlunda med »Diamantkorset». Med nöje och intresse följer man dess libretto, med dess välberäknade stegringar af den komiska effekten, dess behändigt sammanflätade och skickligt utredda intrigrådar, som — låt vara att apparaten med gamla bref och kringirrande smycken är något gammalmodig — dock genom sättet för deras användning icke ett ögonblick lemnar åhöraren oberörd. Att försätta en person af ringa stånd in i ett högre är ju ett tema, som varierats i hundratals komiska operor lika så väl som i »Tusen och en natt», Holbergs »Jeppe» och prologen till Shakespeares »Argbigga». Man erinre sig endast »Regementets dotter», »Kungen har sagt det», »Konung för en dag» — inom operett-litteraturen särskildt »Cornevilles klockor» — för att finna huru ofta den manövern upprepats och tillika huru svårt det skall vara att afvinna ett så anlitadt ämne något nytt och friskt intresse. Att detta lyckats Overskou kan icke nekas, särdeles då man betänker, att han skulle fördela temat mellan tvenne personer, lindansardrottningen Zephyrine och hennes älskare, atleten Baduto. Om ock den senares uppträdande som grand seigneur ej vinner åhörarnes intresse i högre grad, så är publiken dock alltid road af scener, sådana som den förras i andra akten, der både munterhet, känsla och abandon enats om att frambringa ett särdeles roande på samma gång som verkligen godt, ja, t. o. m. poesirikt intryck.

Någon genomgående Salomansk diktårader står ej till att upptäcka i musiken till denna ovanligt tacksamma librett, om ej möjligen komponistens fallenhet för militärmusik — den starka orkestern — eller balettnummer — gavotten och zigenardanserna. Annars tyckas all verdens tonsättare ha stämt möte i denna hållningslösa musik, der de gamle tyska mästarne bilda, så att säga, underlaget för den granna krockanen med sirat, utsprång, garneringar och bitar, hemtade från Auber, Adam, Bizet, David, Meyerbeer m. fl. Men som faiseur är hr S. mycket skicklig, den tekniska säkerheten alltifån kontrapunktens bryderier är honom absolut

underdånig. Han behandlar rösterna med förstånd och beherskning, orkestern som en — något despotisk — suverän.

I följd af sistnämnda lycka utgör »Diamantkorsets» ouvertur ett förträffligt företal till det hela, ja t. o. m. förträffligare än det hela. Melodierna ega visserligen i operationen som i det följande hvarken den ädla skönhet, som värmer, eller den genialiska inspiration, som besegrar, men hur föga ursprungsfriska de än till större delen äro, hafva de dock här fått en så äkta orkestralt affattad behandling, och äro med så klok beräkning blandade om hvarandra, att man efter de i briljant stegring komponerade sista delarne deraf ovilkorligen känner sig frestad att applådera.

Kommer så introduktionskören, den vanliga bond-idyllkören (hvad de bönderna ändå äro idylliska — i operor!) med en alltför omständlig början: hei-ho-hei-ho-, sedan öfvergående i en rätt flytande opera-comique-melodi. Thérèse sjunger en romans, som börjar bra, och Wilhelm med henne en duett, som kunnat sluta bättre. Rösterna blanda sig emellertid väl, man störes endast af militärvurmeriet i orkestern, som, låt vara att den gode Wilhelm är en käck, menskoräddande kapten, dock är malplaceradt till ord sådana som: »Här, hvarest jemt sig lik, naturen ler så rik». »Trianglar, hvad gören I här?» skulle säkert gamle W. B. ha utropat, liksom när han förgrymmade sig öfver »Lohengrins» många trumpeter i verlden.

Man har berömt den komiska kraften i lindansartropens intåg. Oss föreföll denna scen dock temligen tam och oskyldig. Musikanterna på scenen spela ju en rätt karaktäristisk melodi, men i öfrigt finnes intet ovanligt. Ej heller i Gigotis aria, vanlig buffastil, med bitvis parlando à la Dulcamara, Pasquale, Crispino etc. Pajazzons »canto funèbre» synes oss för stelt högtidigt — litet mer »geplaudert» skulle ej skadat, liksom några kromatiska gälla tongångar i det högre registret, mellan de om hvarandra jämrande: Ä' pajas dö? — Ä' pajas dö? — etc. Duetten med Badutos passionerade strofer begynner bättre än den slutar och resten af akten innehåller ingenting påfallande, om icke den ett par gånger framträdande likheten med en final i »Den Stumma».

Kompositören höjer sig i den andra — operans starka sida. Dess första scen mellan Thérèse och Zephyrine är helt och hållet charmant och skulle gjort heder åt gamle Auber,

Adam har ej skrivit något så *fiut* spirituelt, snarare Maillart. Här finnes ock operans bästa melodi, den präktiga gavotten, alldeles ypperligt behandlad och slutande i duett med Thérèse på ett omedelbart intagande sätt. Romansen »Nu stolthet flamar i mitt bröst» hör också till den aktade mästarens lyckligaste tankar, ehuru väl dess verkan något försvagas genom de måttlöst långa riturnellerna. Från sin erkänt starkaste sida visar sig komponisten i dansscenerna; dessa melodier ha verkligt vild natur, djerfhet och glöd, mäterligt manövrerade för öfrigt och af en rytm så ypperligt dansant, som man endast finner i Aubers och Meyerbeers operor, desse store »dansmästare». Att Zephyrine midt i all denna glädjebusande *furia* uppstämmer en gammal, säflig och sentimental gitarr-romans har man med allt skäl klandrat som oklokt. En praktisk musiker skulle här utan tvifvel flikat in en »air de primadonna», ett koloraturnummer *alla bolero, tarantella, mazurka* — och då hade kompositören gerna kunnat stryka den långa koncertrullad, Zephyrine oförmödat ger till bästa just i slutet af ett stort ensemblenummer, dervid de öfriga sångartisterna och orkestermedlemmarne få sig en god stunds hvila före slutackordet. Sextetten i denna akt är likväl ett högeligen värdefullt nummer, och om man under dess lopp gång på gång erinrar sig Meyerbeer, så må det erkännas, att det är denna kompositörs bästa sidor, man dervid tänker på. Badutos serenad, som inleder finalen, är i likhet med flera andra nummer ett skäligen ojemnt musik-stycke, som först mot slutet får någon större charme, trots det utstuderadt pikanta ackompagnementet, som tillika har något verkligt originelt i sig, med de drömmande, bizarrt nyckfulla harposlagen och violinernas till slut inträdande passionerade hviskningar.

Efter andra akten med dess ganska stämmingsrika slut — orkesterserenad med den inslumrande Zephyrines korta, sömndränkta utrop — finnes ej mycken anmärkningsvärd musik kvar. Arian är vanlig och jägarscenen barock, ehuru rytmiserad på ett ganska finurligt sätt och harmoniserad ej utan elegans. Att den är alldeles för lång är förut i dagbladen påpekadt. En kritiker har ock mycket riktigt förordat en melodrams anbringande i sista duetten med dess zigenarmotiv à la Carmen. Som det nu sjunges och trots Badutos goda artikulation går den för pjesens upplösning vigtiga bekännelsen delvis förlorad.

Fru *Edling* och fröken *Andersson* söka öfverträffa hvarandra i karaktäristiken af den pikanta *Zephyrine*, den senare mera opera-comique-messig, leende, graciös och smidig, fru E. åter kraftigare, mera naturbarn, ursprunglig och naiv, bägge i dansscenen särdeles roliga. I sångkonst mäta sig bägge konstnärinnorna med hvarandra, i föredraget inlägger frk. A. mera innerlighet, fru E. mera bohémienne-artad passion. Den senare understödes deri ypperligt af sin af naturen ganska rikt utrustade stämman med dess harmoniskt vältonande klarinettklang.

Hr *Janzon* har i *Gigotis* rol visat, att han är en af — ej blott Operans utan hela k. teaterns bästa skådespelare, och det till och med när det gäller en tragisk verkan. Man tänke blott på hans stora scen med sin gamle husbonde, der han slites mellan kärleken till denne och hänförelsen för sin »konst»; hvilken blandning af naiv lustighet, innerlig känsla, komisk artisthögfärd och trofast tillgifvenhet, sannerligen en tragi-komisk framställning af högsta värde, något à la *Johannes Brun*, som också kan konstnär att locka fram tåren i ögat på samma gång han selsätter skrattmuskelnerna.

För öfrigt bidrager också hr *Lundquist* på sitt sätt till denna komiska operas komik. Man har mycket klandrat k. teaterstyrelsen att icke hr *Forstén* fått *Badutos* parti, och styrelsen har svarat, att hr F. hölle på att lära sig *Werner*, trumpetaren från *Zäkkingen*, och således omöjligt kunde ha tid med »*Diamantkorset*». Hr *Lange* saknas uppenbarligen ännu. De tre, fyra baritoner, som skulle ersätta honom, törs man ej släppa fram annat än i småroller, för öfrigt är det hr *Lundquist* och hr *Forstén*.

Alltså, hr *Lundquist* är och förblir *Baduto*. Näja, man får ta sakerna som de äro. Visst kan väl hr L. passera som atlet, en något solid en, förstås, och derjemte, enligt *Gigoti*, kan han ju tänkas »agere *Hercule*». Deremot måste man hos åskådaren förutsätta ovanligt stor fantasi, då hr L. säges skola »dansa som *Zephyr*» och allra äfventyrligast ter sig väl föreställningen om att hr L.

»med grande élégance
skal gå på alle fire» — — —

dock — detta händer icke på scenen, hr L. och hans åskådare till stor båtad, ehuru operans komiska effekt natur-

ligtvis derigenom skulle ökas i hög grad, ja, i betänkligt hög grad. I stället får man se hr L. försöka sig som flyktig kurtisör — och det kan ju ock vara pengar värdt. I de seriöst erotiska scenerna med Zephyrine misslyckas hr L. i alla fall långt lindrigare än man kunnat våga hoppas och i vokalt hänseende kunde kompositören ej önska sig en mer parerande stämman. Serenader äro väl icke hr L:s sak i allmänhet, men denna här förekommande — bakom scenen, dess bättre! — sjunger hr L. med det bästa resultat.

Fröken *Karlsohn* kan väl antagligen ej göra mer än hon gör af Thérèses biparti och man kan ju säga, att i dansscenen sekunderar hon i alla hänseenden ganska bra. Den klara rösten och den rena sången skulle vinna om litet mer känsla och uttryck kunde läggas deri. Angående hr *Lundmark* som Wilhelm har en ärad samtida inskränkt sig att yttra, det hr L. är »så söt». Föröfrigt har hr L. mycket litet att beställa för egen del i denna opera, der han hjälper till med diverse duetter, quartetter, sextetter, oftast med syster Thérèses ord i sin mun — och i sista akten har han att förargas öfver hr *Lundqvists* kurtis med fröken *Karlsohn*, en scen der alla de tre agerande berömligt hålla sig för skratt.

I grefvens rol borde hr *Strömberg* — såsom mer förfaren på det dramatiska området — rycka in och hr *Seller-grens* stora stämman sparas för partier, der den bättre kan göra sig gällande.

Fru *Lund* väcker i sin stora dans-scen beundran för sin skicklighet och löje genom det oväntade draget att hon emellanåt flyger primadonnan om halsen och kysser henne, konstsystrar som de begge föreställas vara i *Gigotis* trupp. Hr *Sjöblom* går icke så långt i vänlighet men väl i virtuositet, deri han icke öfverträffas af någon samtida danskonstnär, så vidt vi känna till.

Hofkapellet spelar ouverturen och entre-akterna med sin vanliga öfverlägsenhet, men det ackompanjerar illa. Också der vill det vara *öfverlägset* — och det är just det som gör skadan så stor? — »Det är så bra att sitta här i ettan», hörde vi vid en representation af denna opera en hedervärd borgare säga till sin granne, »här är man litet *emellan* orkestern och sångarne.»

Hr *Salomans* instrumentation är magnifik, men på samma gång öfverflödande. För att icke framträda för

mycket på den sköna enhetens bekostnad, måste den framföras med finess, med diskretion. Fröken Karlsohns och hr Lundmarks röster hördes emellanåt icke alls, ja, t. o. m. kören tog sig stundom ut som brunkör. Fru Edling har ingen klen röst, men i sin stora aria öfverröstades hon oupphörligt af orkestern; särdeles fäste vi oss vid en hög ton, som fru E. attackerade så vackert, men der omedelbart derpå en hväsande *piccola* gjorde fröjden kort.

Den allena saliggörande metronomen i all ära — men ackompagnementet skall rätta sig efter sången, icke tvärtom, särdeles i en af så många sins emellan skiftande och stridande känslor uppfylld sång som den dramatiska. Stora sångartister fordra absolut detta. Men för att få ett så smidigt och tätt tillslutande ackompagnement till stånd på vår Opera, är jag rädd det tarivas en hel liten revolution med dynamit, dynamit som skall spränga — icke anföraren — men väl hans *stol* i luften. Uppståndelse brukar ju annars följa på förändringen, här blefve det förändringen, som skulle följa på uppståndelsen.

* * *

Som vi i förra revyn korteligen antydde, har fröken *Grabow*, genom att uppträda i det qvinliga hufvudpartiet, gjort sitt bästa för att rädda från undergång k. operans förhastade nyhet »Paul och Virginie», hvars musikaliska underlägsenhet upprepade åhöranden endast tjänat att för oss ytterligare bestyrka. Emellertid, som sagdt, då fröken *Grabow* i början af April uppträdde som operans hjeltinna, kom det åter folk och hörde »Paul och Virginie», hvilka förut älskat, lidit och dött utan större offentlighet, d. v. s. för half salong eller så omkring. Vill man vara riktigt nogräknad, torde man dock böra förändra det nyss sagda till det, att en god del af publiken kom att höra fröken *Grabow* — *trots* »Paul och Virginie». Vi nämnde i förra numret af denna tidskrift, att fröken *Grabow* icke nådde fröken *Andersson* i *Virginies* dramatiska tolkning. Detta omdöme fälles efter fröken G:s uppträdande den 30 Mars i denna rol. Vi måste nu något justera denna dom efter att ha åhört fröken *Grabow* flera gånger senare.

Fröken Grabow är nämligen till följd af sin svaga helsa — hvad man kallar — *journalière*. Hon vårdslösar aldrig någonsin sin uppgift, men det ges operaaftnar, då hon icke rår med den och — i all synnerhet — icke orkar med den till slut. Den förändring till det bättre, som hennes Virginie tog, berodde uppenbarligen på ökade krafter. Både sång och spel erhöles ökad relief häraf. Och resultatet blef särdeles lyckligt.

Fröken Andersson detaljerade som samvetsgrann comedienne rollen med större finess, men lyckades nästan endast i det dramatiska, och deraf bäst i första akten, der operacomique-tonen öfverväger. I det tragiska förmådde fröken A., trots sin dramatiska teknik, icke åvägbringa samma illusion, hvilket deremot var fallet med fröken Grabow, som här inlade all den naturliga liffullhet och glöd, hon eger till sitt förfogande och som besticker äfven den mest nogräknade just på grund af den fria omedelbarhet, hvarmed fröken G:s prestationer adressera sig till hennes publik. Hennes rent dramatiska framställning af Virginies i andra aktens stora scen frambrytande passionerade kärlek verkade illusoriskt och sekunderade värdigt den eldiga sången. Sångpartiets tolkning hörde till fröken Grabows bästa produktioner. Hennes Viardotska skola är enkom skapad att detaljera dessa Massé-Gounod-Thomas:ska trånande och smäktande tongångar, bakom hvilka stundom ett visst raffineradt koketeri sticker upp hufvudet, som t. ex i Gounods Juvelaria och Massés Skogsaria (sans comparasion, i öfrigt). Denna sista har fröken G. gifvit allt möjligt understöd, som kompositionen också väl kunde behöfva, med sin känsliga sång, sin blomstrande koloratur och — främst sin stämmas silfverklingande välljud.

Med anledning af hr *Ödmans* uppträdande i denna opera tillåta vi oss några anmärkningar.

Vi ha i en föregående årgång af denna tidskrift yttrat, »att hr Ödman tyckes nu vilja omdana sin röst till hjeltenor». Detta ha många klandrat såsom ett förblandande af tvenne brancher. Vi kunna icke se saken på detta sätt. Teatern behöfver en frisk och välljudande hjeltenor. Hr Ödman har velat ersätta denna brist och dermed lyckats rätt bra som t. ex. i Lohengrin. Men teatern har icke råd att undvara hr Ö. i hans gamla lyriska partier och vågade ej heller åt någon annan uppdraga det nya lyriska tenor-

partiet i Massés opera. Hr Ö. fick äfven detta. Men nu ville olyckan, att hr Ö. till denna lyriska opera medförde den stora operans starka pointerade sångsätt och detta var ej förmånligt för operan. *Något* har väl hr Ö. modererat detta efter de första representationerna, men mera återstår att mildra och afrunda för att komma in i det flytande sångbara manéret. Då vi i förra opera-revyn komplimenterade »den flytande jemnheten och afrundningen» i hr Ödmåns musikaliska prestationer, tänkte vi uteslutande på tonbildningen och register-egaliseringen, men ej på sjelfva föredraget, som vi strax skola söka visa. När man eger ett så charmérande mezza di voce som vår för närvarande främste tenorsångare, så bör det ju vara angenämt nog att lysa också dermed, låt vara att klangen och volymen är aldrig så dugtig. Hr Ö:s artikulation är erkännansvärdt tydlig, men går till öfverdrift, då den rent af skanderar orden som en nybörjare i latinsk poesi. T. ex. i »Romeos» tredje duett, der frasen »Det näktergalen är som uti häcken slår de kärliga slag» bör framföras mjukt och bundet med öfvertygande ömhet och ej för mycken passion på detta ställe. Nu klipper hr Ö. vanligen orden: De' näk'ter'ga'len' är, som' etc. Plats för ett heroiskt sångsätt saknar hr Ö. ju ingalunda i denna opera, såsom i tredje akten, ja, t. o. m. en fras i nyssnämnda duett i den uppgående tongången till höga A, »om ock det blir min död, jag stannar qvar». Vi ha velat säga detta ej af något klanderbegär mot en förtjent förmåga utan af önskan att påpeka ett missförhållande, som säkerligen lätt nog kan afhjelpas. Hvad hr Ö. i öfrigt beträffar, äro vi bland de förste att erkänna hans många goda egenskaper som utöfvande konstnär, på samma gång vi i hela vår musikpubliks namn hjertligt tacka honom, att han fortfarande tillhör svenska operascenen med försmående af alla anbud från utlandet, der en stämning med så stort naturligt väljud som hr Ö:s hör till de raraste sällsyntheter. Till vår lyriska scens stora lycka synes hr Ö. härutinnan liksom i så mycket annat värdigt upptaga manteln efter sina oförgätlige föregångare Oscar Arnoldson och Olof Strandberg.

Med anledning af fröken *Adèle Fich-Almatis* Carmen har man talat om både Galli-Marié och Lucca som förebilder. Oss föreföll det som framställningen mest gick i Trebellis anda med dess käckta liflighet och — något tvärhuggna — kraft. Galli-Marié är långt mer innerlig, smek-

sam, ja nästan sensuel, på samma gång som spanjorska i hvarje tum — och denna uppfattning torde väl vara den rättaste. Lucca åter är näppeligen någon mönster-Carmen, trots det rykte hon fått med denna rol. Hon saknar ej mjukhet och behag, som Trebelli och Almati delvis göra, men när ej i vild kraft och brinnande ehuru latent passion idealet. Kunde det seduisanta i karaktären af fröken Almati accentueras tydligare utan minskning af den spanska pepparen vore dermed en lucka fylld i den annars så goda framställningen. Med tiden — tro vi — skall också det utifrån inlärdta och kopierade smälta bättre tillsammans med fröken A:s egen uppfattning, som hittills gjort sig rätt föga gällande. Den fasta alttimbren i rösten klädde vissa detaljer ypperligt, men andra dylika ledo af det ej riktigt jemnstruktura öfre registret. I allmänhet kan sägas, att fru Edling — den förra Carmen — sjunger partiet bättre, och som musikalisk prestation skulle denna värderade sångerskas Carmen stå sig på hvilken scen som helst. Men å andra sidan — fröken Almati får ju, trots sin redan anmärkningsvärdt stora rutin, ej betraktas som fullärd sångerska. Denna hennes egenskap af debutant märktes mera i »Aïda», der Amneris' kraftigt lidelsefulla karaktär icke särdeles väl kom till sin rätt i fröken Almatiss temligen lama och tunga framställning. Domstolsscenen gjorde väl derifrån ett undantag, dock visade sig resurserna ej nog underdåniga de goda afsigterna. Stämmans behof af ytterligare polering märktes också tydligare i denna opera och i föredragets konst torde äfven åtskilligt ännu vara ogjort. Men med allt detta spåras dock hos denna unga artist den verkliga begåfningen, som blott tarfvar än ytterligare utveckling och daning för att i en framtid sannolikt lemna resultat af synnerligen hög konstnärlig rang. -- Hvad »Aïda» i öfrigt beträffar, är man se'n flera år tillbaka förtrogen med fröken *Eks* Aïda och hr *Lundquists* Amonasro, tvenne prestationer af god lyrisk-dramatisk konst. Fröken Ek är öfverallt, der kraftigt dramatiskt lif råder, utmärkt, men saknar den röstresonans och det svärmiskt passionerade föredrag, som hennes stora soloscen i tredje akten erfordrar. I scenerna med fadern och älskaren verkar hennes sång och spel deremot högst lyckligt och hela det sorgliga slutet genomför hon med sann och rörande enkelhet. Radamés sjöngs vid denna repris af hr *Sellman*, som i den kärlekstrånande, italienskt melodiska

arian hade en svår stöttesten, der bristen på i tid ansade röstmedel gjorde sig pinsamt gällande. I tredje akten gjorde hr S. bättre figur äfven ur lyrisk synpunkt, som skådespelare var han dessutom i de flesta fall fullkomligt herre öfver sitt parti. I konungens parti hördes med nöje hr *Seller-grens* präktiga bas; nöjet i öfrigt var dock näppeligen oblandadt, åtminstone vid första representationen, ty operan gick i sin helhet ej så litet knaggligt, något som man också anmärkte vid fröken Almatiss första uppträdande i »Carmen». Vi antaga att detta kom sig af otillräckliga repetitioner, hvad »Aida» beträffar; hur det kom sig att »Carmen» nyssnämnda qväll gick så märkvärdigt lojt lemnas derhän. Otillräckliga repetitioner borde emellertid aldrig få vara en komprometterande orsak till dåliga föreställningar vid ett konstinstitut af kgl. operans rang, som dermed förtar intrycket af de goda framställningar, den visat sig kunna lemna. Då det gäller att låta allmänheten i flera operor beundra en resande gäst, som har blott knapp tid att ge oss, kunna vi till en viss grad öfverse med hvad som då i den motiverade brådskan kan gå på sned. Men då fröken Almati ganska länge stannat i Stockholm, lär det väl ej kunna försvaras att på detta sätt forcera operans arbeten — till på köpet när sedan den prestation, för hvars skull denna ifver utvecklats, knappast visar sig värdig »tant de bruit».

Äfven »*Leonora*» har upptagits »ur tornets djup, fördold för världens öga», upptagits för fröken Almatiss skull, men den talangfulla artisen har, trots sina bemödanden, dock icke hunnit den konstnärshöjd, att hon kan försona oss med all den myckna — rent ut — *fula* musik, som denna opera innehåller.

Utän tvifvel, »*Leonora*» är det verk, der det bäst lyckas Donizetti att bestiga den tragiska koturnen. »*Lucie*» är melodiskönare, men ej så dramatisk, »*Anna Bolena*» och »*Lucrezia*», »*Polyenetes*» och »*Sebastian*» gifvet underlägsna, och »*Il furioso dell' isola di San Domingo*» — hu då!

Men denna dramatiska intuition är mycket vacklande, faller ej sällan offer för frestande lyriska retelser och — dessutom — besitter en teknik af miserablaste slag. Man ser hur kompositören vill åstadkomma det och det högstämnda intrycket, men hans krafter svika honom, arbetet blir halfgjordt och resten utfylld af alldaglig italiensk operaslen-trian.

Naivt nog säger Felix Clément i sin »Histoire des Opéras»:

»La musique de Donizetti est constamment à la hauteur des situations dramatiques, passionées, émouvantes. Le souffle de l'honneur (!) anime la partition. Les aristocrates peuvent signaler ça et là (?) les traces du laisser-aller italien; mais il est impossible (?!) d'admettre qu'un ouvrage qui est resté à la scène pendant vingt-huit ans sans interruption soit un œuvre médiocre.»

Detta sista har väl nu ingen kunnat säga. Ty med undantag af några här nedan samvetsgrant uträknade utmärkta glansnummer är det hela snarare *under* — medelmåttan. Men *le clou* i denna märkliga bevisföring för operans lifskraft — de 28 (nu snart 48) åren — förklaras af de många utmärkta altsångerskor, som burit upp och ännu uppbära operan. Rosina Stolz, Marietta Alboni, Pauline Viardot, Desirée Artôt, Zelia Trebelli och många fler ha satt en ära i att uppträda i denna för all slags yttre effekt så ovärderliga praktrol, Leonora di Guzman.

Den misslyckadt lärda Ouverturen med sitt ousägligt nervretande banala slut, de båda skrikiga, oarbetade, råa finalerna, de intetsägande introduktionskörerna bilda en i sanning föga klädande ram åt operans få ljuspunkter: Fernandos sista romans, med sitt tjusande veka vemod och sin gripande poetiska skärhet, Leonoras andante: O, min Fernando, smekande och ljufligt, samt Alphonzos af doftande orientalisk erotik genombrutna sång. Begge dessa senare arior åtföljas dock tyvärr af triviala cabalettor, sångerskan och sångaren till bättnad, men operan till skada. Ej heller uttrycker sig Fernando alltid så vackert som i sista romansen, hans englaromans och krigsaria med dess löjligt anbragta fermater är idel handtverksarbete. Bättre äro operans duetter, såväl mansduon, som trädgårdsduon med dess fint koketta melankoli. Duetterna mellan älskaren och älskarinnan ega vanligtvis intagande moll-partier, men slutallegrot är — det i andra akten särdeles — outhärdligt oskönt.

Dock — det tjenar till inet att uppehålla sig vid saken, operan — låtom oss se till hufvudsaken, utförandet, ty så gestaltar det sig vis à vis denna operan.

Fröken *Almati* var som sagdt en otillräcklig Leonora. Hennes röst eger ej — ännu åtminstone — de smältande veka tonfall, som pryda en kunglig favorit, och hennes dra-

matiska teknik har ej ännu medel att uttrycka alla den beklagansvärda hjeltinnans sensationer. Kraft och klang bjuder fröken A. nästan i öfvermått på, partiet ligger för rösten, men denna styrka är ej alltid vacker, klangen stundom skarp och oslipad. Med tiden torde dessa fel försvinna, dock äro de ännu stora nog att omöjliggöra tillsvidare en helgjuten prestation.

En sådan var hr *Ödmans* Fernando. Hjelte-tenoren och den lyriske tenoren ha båda här ett tacksamt fält, hr Ö. förenade dessa begge i sin rikt begäfvade strupe, sjöng och spelade med såväl grace som bravour.

Hr *Forstén* fick ej fram Arlbergs spirituella effekter med den lilla skenbart obetydliga sången: »Så mycken kärlek», men sjöng sin orientaliska romans med rätt mycken glöd trots dåligt postamento. Den genanta rolen gafs i dramatisk hänseende med viss förtjenst, men utan den imponerande kunglighet, som måste öfverskyla den inre skralheten. Häri som i så mycket annat var Fritz Arlberg durchdrifven mästare.

Hr *Strömberg* har ej Behrens' sonora röst men genomförde det oakadt en mycket tillfredsställande, värdig och stolt klosterfurstes bild.

För resten — och trots hr *Ödmans* Fernando — sluta vi med den önskan, att »Leonora» icke måtte släpas fram ur sin förtjenta graf annat än med någon konstnärinna af första rangen i titelrolen. Detta har icke hänt se'n Trebelli var här — men »Leonora» har icke förty gifvits flera gånger, hvilket flera tidningar tyckas ha glömt bort. Fröken As debuterade ju för några år sedan i titelrolen. Med samma förbehåll skola vi passa på tillfället att ödmjukast undanbedja oss öfriga seriösa Donizetti-operor, hvaremot de komiska, som så länge saknats, äro ogement välkomna, till och med »Linda», trots sitt »graciösa vansinne», men främst »Kärleksdrycken», »Regimentets dotter» och »Don Pasquale».

* * *

Af de svallande konsertvägor, som äfven denna vår böljat öfver vår goda hufvudstad, vilja vi i denna revy endast stanna vid fru *Wilhelmina Norman-Neruda*, som onek-

ligen var denna musiksäsongs lejoninna, liksom fru Sophie Menter höstens.

Violinen har ju denna vinter så flitigt trakterats af än den ena än den andra resande celebriteten att det onekligen måste vara en talang af än högre ordning, som skulle kunna fördunkla så lysande minnen som till exempel tvillingstjernen Sauret-Ysaye. För en talang, en blott och bar talang, låt vara af aldrig så framstående slag, hade detta säkerligen alldeles icke lyckats. Nej, hvad som fordrades och hvad som gafs var något som alltför sällan uppenbarar sig i våra konsertsalar, der applåder så ofta smattra åt idel konstmakeri-arbeten och hexmästerier, det var en fläkt af den stora, upphöjda, så att säga förändligade konsten, sådan den endast ter sig förmäld med snillrikhetens sällsporda gudaskänk.

Ty det är snille, käck och fri ursprunglighet i fru Norman-Nerudas spel, som deraf eger denna onämnbara trollmakt, den man ej beskriver, men endast känner. Det är denna geniets hemlighet att beherska sin publik, att hålla den fången i sitt trollnät från första tonen till den sista, ja, än längre, och derunder än tända skämtets bloss i dess ögon, än kalla till lifs vemodigt ljufviga känslor i det drömmande hjertat, än purpra kinden med förhoppningarnes och lifslustens skimrande rosor, än trolla fram själens diamant — tåren — ur äfven det torraste öga, ja, med ett ord, dominera sina åhörare själsrörelser efter suveränt behag och göra detta på ett sätt så att dessa åhörare erfara den ljufvaste och ädlaste njutning af sitt slaveri.

Redan Neruda-konserternas program visade, att man här hade att göra med en verkligt stor artist, en som icke uteslutande höll sig på den flacka virtuositetens allmänning med dess Vieuxtemps, Wieniawski (hvilka visserligen skrifvit mycket i sanning skönt, men ock mycket glitterguld), Sarasate, Allard, de Bériot etc. — utan en som med förkärlek kultiverade »le grand art» med musikens heroer sådana som Bach, Beethoven, Mozart, Spohr, Viotti och framstående »dii minorum gentium» som Rust, Nardini, Leclair m. fl. Ja, det ville till och med synas oss som den utmärkta konstnärinnan kände sig mest à son aise i klassiska mästestycken, ehuru väl hennes häpnadsväckande smidighet räcker till för hvarje olika konstart, det storartade likaväl som det genremessiga, det allvarligt höga likaväl som det glittrande glada.

Understödd af ett magnifikt instrument, utmejslar fru Neruda sin ton till fylligheten af en sonor människostämma, till klarheten af en glänsande kristall. Den ljufliga sången i denna ton störes derjemte aldrig (åtminstone högst, högst sällan) af denna omusikaliska raspning, som i synnerhet störde hos Sauret, hur förträfflig denne i öfrigt än var. Detta har Wilma Neruda gemensamt med Pablo de Sarasate, hvilken eger en ännu mer sensuelt bestickande ton men ingalunda den okonstlade milda värme, som är den förras stora hemlighet. Af manliga violinister kommer måhända Eugène Ysaye henne närmast deri, utan att dock kunna frambringa en sådan egendomligt fint poetisk verkan som fru N. med sin deliciösa »Berceuse slave», en af perlorna i hennes rika juvelkrans, på violinen framandad med en nästan ödmjuk innerlighet, en smältande vek ljufhet, en musikalisk omedelbarhet, som bar det borna geniets sköldemärke.

Man har sagt, att fru N. icke besitter den lätta oösvärade teknik, som den belgiska skolans koryféer, hennes passageverk är mera tungt, säger man. Men man glömmet dervid, att hon också är mera ärlig än dessa ofta nonchalanta stråkhoppare, och att hennes teknik med all sin »tyngd» likväl förmår ge liffulla och humoristiska intryck af långt kraftigare natur än desse nervöst öfverretade herrar. Det är något friskt och sundt hos Wilma Neruda, såväl då hon talar det stränga allvarets högstämda språk hos Beethoven och Bach, som då hon leker med i skämtets mest yrande hvirflar i kompositioner af yngre datum. Och denna friskhet är synnerligen att sätta värde på i vår tid, då »la grande nevrose» dessvärre gör alltför stora härjningar inom alla möjliga konstgrenar.

Af gamla bravurnummer, som fru N. här spelat, då hon var ung flicka i tiden, var »Lyktgubbarnes dans» ett kärt återseende. Man ihågkom den unga graciösa violinelfvans (den tidens Tua i förbättrad upplaga) roliga föredrag af detta kostliga nummer, der man tycker sig se roliga små lyktgubbar som blänkande stjernblixtar hoppa upp och ned, jagande hvarandra i tokstollig ifver, komma trattande den ena efter den andra, den ena på den andra, en liten kullerbytta här, en liten kullerbytta der, upp och ned, ned och upp hela tiden, oafbrutet, oafbrutet — allt i den stilla, svarta natten. Om ock den nuvarande Neruda ej trollade fram detta skämt med fullt samma sprittande verve och

öfersiggifna skalkaktighet, som den vi ha i kärt och outplånligt minne från fordom, så var det i dess ställe numera naturligtvis ett långt större mästerskap i ciseleringen af de utsökta tekniska detaljerna, en ädlare sång i de kantabla partierna, en finare men därför ej mindre intagande humor bredd öfver det hela.

Med entusiasm hyllades nu som förr den stora konstnärinnan, en entusiasm, som tydligt ropade efter den försvinnande violindrottningen: »Kom igen, och kom igen snart, och kom igen många gånger!»

Volontaire.

Ur våra dagars uppfinningar.

Om kraftuppsamlare.

Af

Karl af Geijerstam.

Den mest omfattande naturlag människan hittills upptäckt lyder så: all kraft, liksom all materia, är oförstörbar. Ju mera bekant människan blifvit med naturlagarna, ju mera hon så att säga hunnit orientera sig i de förhållanden, hvori hon lefver, desto mer öfvertygad har hon blifvit, att allt hvad hon ser, och hvaraf mycket först synes henne som förstörelse och förintelse, i själfva verket endast är en förvandling, en omsättning. Huru länge trodde man icke att vid hvarje förbränning den brinnande kroppens beståndsdelar förintades, och är icke denna föreställning ännu i dag förherrskande? Visserligen läras de första grunderna af kemien i våra folkskolor, men huru länge dröjer det icke, innan en sådan sats som den om materiens oförstörbarhet hunnit så genomtränga alla sinnen, att den blir en axiomatisk, som ligger till grund för all naturbetraktelse. Det som ögonen icke se, betraktas af de flesta som icke existerande; när någon därför ser en molntapp uppstiga på himmelen och tillväxa, så tror han i allt för många fall, att den uppkommer af intet eller åtminstone af försynens skickelse, genom en särskild skapelseakt, af gud, som har makt att skapa, och då något förbrinner, anser man, att kroppens beståndsdelar blifva till intet, då i verkligheten hvarje atom af det förbrunna återfinnes i de gaser, som vidförbränningsprocessen bildats.

Men om den generella lagen om materiens oförstörbarhet icke är tillräckligt spridd och uppfattad, är detta i ännu högre grad förhållandet med lagen om kraftens eller energins oförstörbarhet. Äfven om kraften gäller den satsen: af intet kommer intet, och något kan icke blifva till intet. Denna sats är fullt så viss som den föregående. Genom noggranna experiment har man ådagalagt, huru krafterna kunna omsättas i hvarandra. Värmen t. ex. är icke något annat än en särskild form för energiens uppträdande. Genom den kraft, som utvecklas, då man slår med en hammare, kan man få en jernplåt varm, och genom värme kan man åter alstra rörelse. Den mängd värme, som genom en viss mängd rörelse alstras, är konstant, liksom den rörelse, som genom en viss mängd värme kan åstadkommas, på förhand kan beräknas. Man känner således icke allenast, att värme och rörelse kunna omsättas i hvarandra, utan äfven huru stora mängder af det ena slagets energi, som svara mot en viss mängd af det andra. På samma sätt kan man visa, hur den kemiska kraften kan omsättas i värme och electricitet, hur dessa kunna alstra rörelse, ljus, ljud o. s. v.

Om man rätt fattat denna mening om krafternas förvandling och eqivalens, måste man tydligen inse, att huru storartade de uppfinningar, som blifvit gjorda, än kunna vara, måste de vara oändligt obetydliga i förhållande till dem, som troligen i en framtid komma att göras. Hvilka oerhörda resurser stå icke människan till buds! Hvilka krafttillgångar eger hon icke i alla vattenfall, i vindens kraft och framför allt hvilken outtömlig kraftkälla ligger icke i det från solen utstrålände värmets!

Att tillvarataga dessa krafttillgångar, att omsätta denna kraft så, att den kommer att speciellt främja de mänskliga syftena, det är nutidens tekniska uppgift. De största svårigheterna, som därvid äro att öfvervinna ligga deri, att man saknar medel att tillvarataga kraft, som utvecklas på ett ställe, der den icke är lämplig för människans syften t. ex. kraften af ett afläget vattenfall, och öfverföra den till en folkrik trakt, der den kan användas för produktiva ändamål. En sådan krafttillgång, som t. ex. vattenfallet vid Elfkarleby erbjuder, kan under närvarande förhållanden endast delvis tillgodogöras. Man har visserligen föreslagit att begagna dess kraft till att upplysa åtskilliga städer, men den förlust, som

uppstår genom den långa ledningen, blir så betydlig, att företaget kanske blefve mindre ekonomiskt lönande.

Om man deremot kunde uppsamla den på ett ställe befintliga kraften i smärre maskiner, dela ut dem i små portioner, vore ju dermed mycket vunnet. Med nutidens billiga kommunikationer kunde dessa kraftuppsamlingsmaskiner utan för stor förlust sändas från den ort, der de erhållit sin kraft, derde blifvit laddade, till alla de olika trakter, på hvilka man hade bruk för dem. Man skulle på så sätt dela sönder ett vattenfalls energi och skicka ut delarna öfver hela landet.

* * *

Af alla nyare uppfinningar på elektricitetsens område är säkerligen den, för hvilken i denna uppsats skall redogöras, den s. k. accumulatorens, som är mest lämplig att använda vid tillgodogörandet af alla de kraftkällor, som nu rinna bort obegagnade. Såsom namnet angifver afser den att uppsamla elektricitet. Den elektriska strömmens egenskaper torde vara temligen allmänt bekanta. Det är den elektriska strömmen, som åstadkommer det elektriska ljuset; medelst elektriska strömmar kan man sönderdela kemiska föreningar och åstadkomma de finaste aftryck af allehanda industriella föremål (galvanoplastik), medelst elektriska strömmar kan man slutligen åstadkomma rörelse; man kan drifva maskiner, större och mindre, man använder elektricitet som drifkraft vid spårvägar och mindre elektriska jernbanor m. m. Vid alla dessa tillfällen gäller det att erhålla en elektrisk ström. För erhållandet häraf tager man nu mera nästan alltid i anspråk spänstigheten hos vattenånga (en ångmaskin) eller den drivande kraften hos ett vattenfall genom användande af en vattenkraftsmaskin af ett eller annat slag.

Accumulatoren är en maskin, i hvilken elektriska strömmen kan magasineras. Man kan ladda accumulatorens på en ort medelst de elektriska strömmarna, som erhållas från en stark dynamo-elektrisk maskin, och sedan tillgodogöra sig den elektriska strömmens kraft på hvad tid och ort man behagar. Under det man förut var beroende af en sorts ångmaskin eller vattenkraftsmaskin, kan man nu medels användande af sådana nu nämnda maskiner med ringa besvär använda elektrisk kraft till hvarjehanda industriella arbeten

utan att nedlägga mycket kapital på en dyrbar maskin, som man dessutom endast med stor kostnad och besvär kan flytta från en ort till en annan.

Accumulatören består af en trälåda, inuti hvilken finnas tvenne med ett mönjelager öfverdragna och tillika med svafvelsyradt vatten omgifna blyplåtar. Dessa äro tillika starkt veckade för att de inom ett litet rum skola erbjuda så stor yta som möjligt. Beklädnaden med mönja är anbragt på båda sidor och omgifven med pergamentpapper och filt, så att hvar och en af blyplåtarna är innesluten i en filtbeklädnad, som skyddar mönjelagret. Från de båda blyplåtarna gå trådar af samma metall till lådans båda ändar, hvarest de äro förenade med tvänne klämskrufvar.

För att kunna ådagalägga, hur accumulatören verkar, vill jag erinra om uppkomsten af den elektriska strömmen inom en vanlig stapel. I en sådan omsättes den kemiska kraften i elektricitet. Man kan icke i en stapel erhålla någon elektrisk ström utan att den kemiska kraften kommer i tillfälle att verka. Genom vissa ämnens upplösning i en syra erhålles den elektriska strömmen, hvilken sålunda icke alstras endast genom beröring mellan de vätskor och fasta ämnen, som ett elektriskt batteri innehåller. Lika litet här som någon annanstädes alstras en *ny* kraft: det är den kemiska frändskapskraften, som omsättes i elektricitet. Vore icke detta fallet, så skulle en galvanisk stapel vara ett slags »perpetuum mobile». En elektrisk stapel är ju dock långt ifrån beständig, ty de i den samma befintliga fasta kropparna upplösas så småningom, och vetskorna sönderdelas; det är just genom dessa de olika ämnenas omsättning, som man erhåller den elektriska kraften. Liksom man genom kolets förbränning erhåller värmets, erhåller man den elektriska strömmen genom t. ex. zinkens upplösning i svafvelsyra.

Accumulatören är icke en galvanisk stapel af vanlig konstruktion, ty inom den finnes icke förutsättningarna för utvecklandet af en kemisk verksamhet, som kunde omsättas i en elektrisk ström. Men om man förenar de ofvan nämnda klämskrufvarna, som sitta i accumulatorens båda ändar och hvilka stå i förbindelse med blyplåtarna inuti accumulatören, med trådarna till ett elektrisk batteri eller ledningstrådarna till en dynamo-elektrisk maskin, med ett ord med ledningstrådarna till en maskin hvilken som helst, som åstadkommer elektriska strömmar, så komma dessa strömmar att sön-

derdela mönjan, som finnes på blyplåtarna. Detta är en af den elektriska strömmens vanliga verkningar. Strömmen kan uppkomma genom tvenne ämnens kemiska förening, men kan också sjelf blifva orsaken till ett sammansatt ämnes sönderdelning. Så t. ex. kan man med en elektrisk ström sönderdela vattnet i dess enkla beståndsdelar.

Nu utgöres mönjan som bekant af en kemisk förening mellan bly och syre. Genom den elektriska strömmens inverkan kommer det ena mönjelagret att afgifva sitt syre, hvilket upptages af det andra mönjelagret, som derigenom förvandlas till blysuperoxid. Från att hafva varit tvenne i kemiskt hänseende lika element kommer det nu att finnas tvenne olikartade: förut fans inom accumulaton tvenne blyplåtar öfverdragna med mönja, efter den s. k. laddningen kommer det att finnas en blyplåt öfverdragen med blysuperoxid och en blyplåt, som möjligen innehåller något kemiskt bundet syre.

Efter denna process kan accumulaton gifva upphof till en elektrisk ström. Om man förenar de båda klämskrufvarna på accumulaton med en koppartråd, kommer denna att genomlöpas af en sådan. Hurudan den kemiska förändringen inom accumulaton skall vara, bör af det föregående vara tydligt: blysuperoxiden kommer att afgifva sitt syre till den blyskifva, som förut blifvit beröfvad sitt syre, så att när elektricitetsutvecklingen är slutad, man erhåller tillbaka de båda blyplåtarna belagda med ett mönjelager. En accumulators verksamhet kan sålunda icke vara längre, än till jämnvigten inom densamma blifvit återställd.

Accumulaton blir sålunda en elektricitetsuppsamlare, och man begagnar sig dervid af den elektriska strömmens förmåga att sönderdela kemiska föreningar. Då det genom elektriska strömmen sönderdelade ämnets beståndsdelar så småningom åter förenas med hvarandra, uppstår en elektrisk ström, som i styrka närmar sig till den, som användes vid laddningen. Den förlust, som uppstår vid laddningen, kan uppskattas till ungefär 10 procent, och vid urladdningen uppgår till den omkring 15 procent. Således blir hela förlusten i energi omkring 25 procent eller en fjerdedel af hela beloppet, hvilket naturligen icke är obetydligt. Om man användt en elektrisk ström af en viss styrka till drifvandet af en maskin, och denna maskin dervid utvecklade 4 hästkrafter,

skulle samma elektriska ström, om den förut magasinerats i accumulatorens, endast utvecklat 3 hästkrafter.

Accumulatorens användning är ganska mångfaldig, den kan användas som drifkraft vid mindre kraftbehof, så t. ex. kan man med tillhjälp af en elektromotor d. v. s. en kraftöfverföringsmaskin, vid hvilken elektriciteten är den verkande kraften, drifva en symaskin. Till att drifva mindre båtar torde den vara synnerligen lämplig. I detta fall medför användandet af accumulatorens en stor fördel framför användandet af en ångmaskin, den nämligen att accumulatorens tar ofantligt mycket mindre rum. Hela den betydliga plats som ångpannan tager skulle kunna användas till nyttiga ändamål.

Som drifkraft för spårvagnar har accumulatorens säkerligen en stor framtid. Hästkraft, som här i Sverige användes, är synnerligen olämplig, då djuren mycket snart blifva förstörda, till följd af de allt för stora ansträngningar, de måste göra, då vagnen skall sättas i gång. Man har vid spårvagnar användt komprimerad luft som drifkraft men detta är ock en ganska olämplig drifkraft af det skäl, att den utströmmande luften erhåller en så låg temperatur, att alla smörjmedel frysa. I utlandet finnes elektriska spår-vagnar, som drivas med elektricitet. Dock användes här enfast elektricitetsmaskin, från hvilken den elektriska strömmen ledes antingen genom skenor eller genom en särskild ledning till en elektricitetsmaskin, som finnes i vagnen och hvilken i sin tur sätter hjulen i rörelse. Om man i stället för denna vidlyftiga anordning, som gör det nödvändigt att isolera skenor eller den särskilda ledningen, kunde använda accumulatorens, så att drifkraften finnes om bord på själfva tåget, så skulle derigenom icke obetydlig minskning i anläggningskostnaden kunna göras. Dock hafva accumulatorerna ännu allt för stor vikt i förhållande till den kraftmängd, som de innesluta, för att det skulle vara ekonomiskt fördelaktigt att använda dem.

Ett par användningar af accumulatorens tillåter jag mig citera efter prof. Dahlanders arbete Elektriciteten:

Af de tillämpningar man gjort af accumulatorerna nämna vi i första rummet Dupuys elektriska lokomotiv, hvilket sedan några månader tillbaka är i verksamhet vid en stor industriell anläggning i Breuil-en-Aure i Frankrike. Vid ett blekeri derstädes, som är upplyst med elektriskt ljus efter Regniers system, användes nämligen den elektricitetsmaskin, som under några timmar underhåller lamporna, den

härfor ej behöfliga tiden till att ladda accumulatorer, hvilka drifva ett lokomotiv. Detta begagnas för transporten af väfnader, hvilka mellan två efter hvarandra följande operationer i fabriken utbredas på ängarna. För utbredningen och upptagningen af väfnaderna på de flere meter från fabriken sig utsträckande fälten, finnes en jernbana af 2 kilometers längd med många korsningar och skarpa kurvor. En vanlig elektrisk jernbana skulle under sådana förhållanden icke vara möjlig, men deremot passa accumulatorerna härtill förträffligt. Spårvidden är 0,8 meter och afståndet mellan axlarna blott 0,7 meter för att medgifva passerandet af kurvor med 18 meters radie. Lokomotivet är försedt med en tender, innehållande 60 accumulatorer af Faures system, ehuru något modifieradt. Hvarje accumulator väger 8 kilogram och kan magasinera 24000 samt återgifva 14400 kilogrammeter* nyttigt arbete. Men det uppgifves, att denna mängd skulle kunna mer än fördubblas, om man reducerade vigten till den minsta möjliga. Accumulatorernas laddning verkställes under 6 à 8 timmar, hvarigenom magasineras den elektricitetsmängd, som erfordras för två timmars gång. De grupperas sex och sex uti vidjekorgar, som utgöra ett så väl varaktigt som lätt och mjukt omhölje. Vigten af tendern jämte accumulatorerna uppgår till 700 kilogram. Lokomotivets vikt är 935 kilogram. Det är anordnad så att det på samma gång framför vagnarna och uppsamlar väfven. Den elektriska motorn** är en dynamoelektrisk maskin af v. Hefner-Altenecks system; den väger 104 kilogram och kan utveckla ända till 2,7 hästkrafter.

Ehuru vigten hos lokomotivet med dess tender och sex vagnar utgör 6510 kilogram, kan man uppnå en hastighet af ända till 12 kilometer per timme, men naturligtvis blifver hastigheten mindre, när väfven uppsamlas. De särskilda väfstyckena äro hopsyddas ände vid ände, och de lastas succesivt på de sex vagnarna. Man kan på 35 minuter uppsamla 5000 meter deraf, hvilket förr erfordrade 7 mans arbete under 4 à 5 timmar. Man beräknar, att det af accumulatorerna verkligen förrättade arbetet vid maximihastigheten belöper sig till 140 kilogrammeter per sekund. Kostnaden

* En kilogrammeter = den arbetsmängd, som åtgår att lyfta en kilogram en meter högt.

** D. v. s. den maskin, hvarigenom den ur accumulatorn erhållna elektriska strömmen omsättes i rörelse.

för det elektriska lokomotivet jämte accumulatorerna uppgår till icke fullt 6000 francs (vid pass 4300 kronor), hvilket är mindre än om en annan drifkraft än elektricitet skulle användas.

Bland de tillämpningar för elektrisk belysning, som man nyligen gjort med accumulatorerna, vilja vi särskildt omnämna de försök, som man anställt vid »Théâtre des Variétés» i Paris. 207 glödlampor af Swans konstruktion hafva där underhållits med 256 Faures accumulatorer, vägande tillhopa 10380 kilogram. På scenen funnos 61 lampor med 56 accumulatorer förutom 24 lampor med 25 accumulatorer vid rampen. I salongen hade man 90 lampor med 75 accumulatorer. Samtliga dessa accumulatorer vägde 55 kilogram hvardera. Slutligen hade man i vestibulen och gångarna 32 lampor, som försågos med elektricitet från 100 små accumulatorer, hvardera vägande 18 kilogram. Intensiteten hos lamporna motsvarade i allmänhet vid pass 25 engelska normalljus. Den dynamo-elektriska maskin, som laddade accumulatorerna, drefs genom gasmotor. Belysningen af teatern beskrifves som mycket angenäm, men grannarna hafva beklagat sig öfver det buller, som gasmotorn åstadkommer, samt öfver den lukt, som föranledes genom smörjämnet, användt vid denna motor.

En annan dylik tillämpning är gjord vid en butik i Palais-Royal i Paris. Man gör där bruk af 26 Faures accumulatorer, som lemna elektricitet till 25 Swans lampor, hvilka äro garanterade att ega bestånd i tusen timmar. Belysningen sker två timmar per dygn, och accumulatorerna ombytas hvarje vecka, enär man icke lämpligen kan ladda dem på stället. Afgiften är satt lika med den för gaslysning.»

*
* * *

De fördelar, som användandet af accumulatorer skulle erbjuda, kunna i korthet sålunda sammanfattas:

1:o Genom dessas användande kan man taga vara på krafttillgångar, som annars icke komma till användning. Om man vid en industriell anläggning eger tillgång till ett vattenfall och således erhåller drifkraften utan särskild kostnad, kan man anskaffa en maskin t. ex. en turbin för drivande af en elektrodynamisk maskin, hvilken upplyser hela etab-

lissementet. Men då upplysningen behöfves endast en kortare tid, skulle maskinen stå obrukad, och vattenfallets kraft icke nyttigt tillvaratagas under större delen af dygnet. Om man använder maskinen till att ladda accumulatorer under mellantiderna, hvilka sedermera kunna användas vid åtskilliga smärre kraftbehof, skulle därigenom en icke obetydlig vinst kunna göras. Således skulle såväl kapital som naturkraft genom användande af accumulatorer komma till bättre användning.

2:o I förhållande till andra kraftutvecklande maskiner intager accumulatorn litet rum. En accumulator utgöres, som förut nämndt af en trälåda, hvilken är omkring 25 centimeter hög, 50 centimeter lång och 20 centimeter bred. Detta mått är naturligen varierande allt efter accumulatorns storlek och anføres här för att gifva ett ungefärligt begrepp om dess storlek. 4 sådana accumulatorer skulle vara tillräckliga att drifva en symaskin under en vecka.

Accumulatorn är en relativt ny uppfinning. År 1859 konstruerade fransmannen Planté en s. k. sekundär stapel, i hvilken man kunde magasinera en elektrisk ström. Den, som egentligen utvecklade denna Plantés uppfinning är hans landsman Faure, hvars accumulator är den, som här ofvan beskrifvits. Ännu återstår mycket att göra, ty i det skick accumulatorn för närvarande befinner sig, blir den mången gång för tung, då man har behof af ett större kraftbelopp och i det hela för dyr. En allt för stor förlust uppstår vid dess laddande och vid återgifvande af det upptagna kraftbeloppet, för att det skulle vara fullt ekonomiskt fördelaktigt att använda den. Det arbetas för närvarande med stor ifver på att förbättra accumulatorn i dessa afseenden.

Det är dock sannolikt, att denna uppfinning har en stor framtid för sig. Och man kan icke underlåta att i fantasien utmåla en tid, då denna maskin spelar en stor rol, då man har sitt rum upplyst medelst en accumulator, då man köper elektricitet som lyse, lemnar in den begagnade accumulatorn i en kryddbod och erhåller en laddad, på samma sätt som man nu lemnar in tombuteljer, då man köper öl. Man tänker sig en tid, då denna drifkraft är så billig, att man använder den vid många fall, der man nu använder handkraft så vid symaskiner, manglar o. d., då man i stället för att sitta och svettas vid årorna, har en liten accumulator, som med tillhjälp af en elektrisk motor drifver en liten propell i bå-

tens akter. Kanske skall man genom användande af accumulatorn kunna gifva de stackars dragdjuren permission för alltid, och åka omkring på gatorna i vagnar, som framdrivas af en accumulator, som ligger i baksätet.

Hvem vet! Kanske man en gång lärt sig att magasinera så stort kraftbelopp inom en så liten rymd, att det kunde löna sig att tillvarata krafttillgångarna i våra norrländska vattenfall, hvarigenom landet finge en helt ny inkomstkälla. Tänk om vi en dag kunde exportera kraften i våra vattenfall öfver hela Europa och »öfversvämna Europa med billig kraft, så att skyddstull måste läggas derpå».

Ännu en törnekrans åt den hundraåriga.

Flätad af henne sjelf.

Det torde ingalunda vara för djerft att påstå, att, då den Svenska Akademien för hundra år sedan af dess stiftare erhöll det ansvarsfulla och maktpåliggande uppdraget att utarbete en ordbok öfver det svenska språket, den verkliga innebörden af denna uppgift icke var eller ens kunde vara till fullo insedd och behörigen uppskattad. Språkvetenskapen låg då ännu i sin linda. De germaniska tungomålen och ej minst vårt modersmål saknade en sjelfständig — d. ä. från renaissance-latinismen frigjord — historisk och rationel, vetenskaplig bearbetning. De äldre språkkällorna voro ännu föga kända, än mindre kritiskt genomforskade och rätt begagnade. Med språkvetenskapens och andra här ifrågakommande forskningsarters framsteg under det sista århundradet hafva anspråken på en svensk ordboks beskaffenhet efter hand vuxit, och vuxit till den grad, att arbetet tvifvelsutan blifvit ett samfund, sammansatt så som svenska akademien, öfvermäktigt.

Ordboksarbetet är emellertid icke en enskild svenskakademisk fråga utan en verklig nationalangelägenhet, så väl ur det allmänna gagnets som den fosterländska hederns synpunkt. Det samfund, åt hvilket vården om denna angelägenhet och medlen att befrämja densamma blifvit anförtrorda, utan att detta samfund på ett helt sekel lyckats föra verket vidare framåt än som skett, kan ej stå ansvarsfritt för nationen. Det är ej blott så, att akademien *icke fullgjort* det henne tillkommande åliggandet. Nej, äfven den omständigheten, att akademien bibehållit ett uppdrag, till hvars utförande hon på grund af sin organisation hvarken varit lämpad eller skicklig, har verkat hindersamt för uppgiftens lösande af

andra. Enskilda personer eller sällskap, utan tillräckliga medel, kunna ej lätteligen inlåta sig i täflan med en af det allmänna understödd statsinrättning. Det torde därför varit lyckligast, om akademien längesedan skaffat sig en kompetentare efterträdare, som uteslutande kunnat egna sig åt det stora arbetet.

Visserligen må det nu anses, att en så radikal åtgärd ej anstått ett samfund med den svenska akademins traditioner, — ehuruval öfvertygelsen om arbetets olämplighet för akademien redan tidigt spåras hos en del af dess ledamöter; — men den metod, akademien följt och som faktiskt ledt derhän, att arbetet uppskjutits *ad calendæ græcæ*, är också på sitt sätt af temligen radikal natur och derjemte till sina följder lika ofördelaktig för akademien som för det allmänna.

Det kan väl ej betviflas, att, om akademien under de första 30 till 60 åren af sin tillvaro framkommit med ett fullständigt ordboksarbete, detta längesedan varit föråldradt. Men under förutsättning att arbetet för sin tid varit åtminstone försvarligt, hvilket tvifvelsutän kunnat påräknas, hade vi i allt fall haft en stomme för vidare bearbetning; och verket hade då med all säkerhet lättare kunnat ändamålsenligt och värdigt fullföljas.

Akademins arbete har emellertid icke bedrifvits efter sådan plan och metod eller med den kraftkoncentration, att ens efter hundra år en duglig ordbok kunnat sättas i allmänhetens händer. Akademien, som tydligen haft en känsla deraf, att den språkvetenskapliga delen af ordboksarbetet varit en af de svåraste stötestenar, har väl till sitt ursäktande föreburet, att vårt land »på senare tider» (sic!) skulle saknat språkforskare, hvilka varit uppgiften vuxna, eller, som det heter, »språkforskare af första ordningen», — liksom just alla de af akademien eljest offentliggjorda alster i skaldekonst, vältalighet och häfdateckning eller alla dess 94 ledamöter uteslutande varit hänförliga till denna ordning. Halten af detta förebärande har ock såväl i denna tidskrift som annorstädes tillräckligt ådagalagts. Man har med rätta förebärande akademien att på ett otillbörligt sätt hafva försummat de språkliga krafter, som funnits, hvilken uraktlåtenhet efter vårt förmenande framför allt visat sig deruti, att akademien under de 90 första åren af dess tillvaro, — nu är det ju något bättre — haft, vi våga säga det, —

endast *en* ledamot med djupare insigter i svenska språket, nemligen författaren af svenska språkets lagar, med hvilken, af hans samtida, t. ex. en Hagberg eller Böttiger på detta område på långt när ej kunde mäta sig. — Man har frågat, om en Liljegren, Rietz, Uppström, Sæve, Schlyter m. fl. varit för akademien obekanta. Och man kan ännu spörja, hvilken ställning akademien intager till flertalet af våra framstående yngre språkforskare, hvilka plöjt nya, för akademiens fleste ledamöter sannolikt främmande och okända fält. Månne, så som förr, den af en upphöjd och stelbent Maximus cunctator?

Akademien eller åtminstone akademiska ledamöter hafva väl ej alldeles saknat väderkorn, då det varit fråga om att uppspära behöfliga hjälpkrafter, om än minnet af dessa försök inom akademien ej till närvarande tid fortplantats eller möjligen ansetts böra utplånas. Men sättet, hvarpå akademien gått till väga, då det gällt att för dess arbete vinna dugliga krafter, synes ej ha varit nog taktiskt, för att bemödandet skulle kunnat medföra något framgångsrikt resultat. Redaktionen vill till upplysning i detta afseende här meddela några ganska betecknande handlingar, hvilka icke blifvit af akademien uppmärksammade.

Möjligen kan redaktionen framdeles blifva i tillfälle att offentliggöra vidare fynd i denna fråga. För närvarande hänvisas till nedanstående.

Den 25 December 1854 skrifver Bernhard v. Beskow, akademiens dåvarande ständige sekreterare, och, så att säga, ledande man, till utgifvaren af Codex argenteus, A. Uppström sålunda:

»Då Akademien för fyra år sedan, med sin skådepenning i guld *uppmuntrade* första början till det nu så ärofullt afslutade arbete, yttrade Ordföranden i hennes namn, att »*Hon*» skulle *med nöje* se om Tit. sysselsättningar på linguistikens fält allt närmare fördes inom den fosterländska språkforskningens område.»

Hon eger nu förnyad anledning att *upprepa* samma önskan. Och i sjelfva verket, hvad kan mera öfverensstämma med syftningen af det förväntade anslaget utaf allmänna medel till språkforskningars fortsättande, än att dessa vändas till källorna af modersmålet, på det att vår litteratur må kunna småningom hålla jemna steg med andra länders, i en så maktpåliggande nationalangelägenhet?

Är det icke sorgligt, att under det forskningen riktas åt alla språk, både äldre och nyare, vårt herrliga modersmål skall vara det sista, som ifrågakommer? Hvad skola Stjernhjems, Svedbergs och Ihres skuggor säga derom? Är det icke ännu såsom Schibboleths författare för halftannat århundrade sedan, klagade: »Hvad som utrikes och främmande är, si thet är med stor begivighet sökt, thet är elskadt, thet är högt acktädt; therpå hafve vi ingen tid, möda och kostnad ospard; och then som thet kan, han går fram, när en med sitt Svenska mål står tillbaka.»

Om än det kunde synas, såsom låge i denna framställning förborgad någon *egen nytta* af Svenska Akademien, så är det dock icke Hon utan sjelfva språket och vetenskapen, som eger deraf den största vinning, liksom det ingalunda är för Akademiens egen utan för det allmännas skuld Hon sjelf underkastar sig det mödosamma Ordboksarbetet. Att, om så lyckligt skulla hända, hafva lemnat något bidrag härtill, är likväl en förtjenst, som icke blott samtiden skall veta erkänna, men äfven efterverlden uppskatta. Italien och Frankrike bevara ännu i tacksamt minne de män, som egnat sin möda åt de språkverk, hvilka utgöra en del af dessa länders vetenskapliga ära. *Sverige skall sannolikt ej heller glömma dem, som här verka i enahanda syftning.* Uppriktigt och med all *oegen nytta* taladt, vet jag ingen sysselsättning, som i Herr Adjunktens närvarande ställning, med sådana *anlag* och förberedande studier, vore mera gagnande och ärofull, än den som egnas de fosterländska språkkällorna, funnes också hvarken Svenska Akademien eller Sv. Ordboken. Hvad som åter deraf kan följa, *skall framtiden gifva.*

Statsrådet Reuterdaahl, med hvilken jag talat i det ofvan framställda ämne, instämmer till alla delar i de här yttrade åsigter.»

Huru svaret på denna, akademiskt smickrande men till det egentliga syftet högeligen obestämda anmaning utföll, synes i viss mån af följande den 6 Februari 1856 från Beskow i samma ämne aflåtna skrivelse:

»Jag har äran att tacka för sednaste skrivelsen. Hemställen om Herr Adjunktens deltagande i Ordboks-Arbetet åsyftade hvarken samlandet af Språkprof, eller uppgörandet af definitioner, eller något biträde vid den esthetiska delen, utan *endast* * att

* Kursiveringen af redaktionen.

då Herr Adjunkten under sina språkforskningar ledes att studera de äldre inhemska källorna, något *bidrag* skulle af Herr Adjunkten kunna lemnas till upplysning af ordens *härledning*. Att denna ingår i Akademiens ordboksplan syns af punkterna 19 och 20 vid behandlingen af vokalen *A*, samt af flera ställen i det tryckta förslaget, (t. ex. orden *Aborre*, *Adel* m. fl.). Jag har i förslaget sökt angifva de ord, som jag trott ega Isländsk rot (t. ex. *Afbarka*, *Afbase**, *Afbida*, o. s. v.) men det är klart att *dylika upplysningar* kunna lättast och säkrast lemnas af någon, som gjort källorna till föremål för särskildt studium.

Af denna anledning har jag med fägnad bemärkt följande tvenne ställen i Herr Adjunktens bref:

»Låge det i Svenska Akademiens Ordboksplan att upptaga ordens härledning från de äldre slägtspråken, kunde mitt biträde möjligen blifva af något gagn» — samt,

»Deremot är det lättare att gifva ett löfte om studerandet af de äldre inhemska källorna af vårt modersmål.»

Jag gläder mig uppriktigt åt den utsigt och förhoppning, som dessa ord innebära, och jag tviflar ingalunda att icke *Herr Adjunkten sjelf*, under sina forskningsars fortgång, *finner något sätt* att förena dem med gagn för det stora fosterländska Språkverket, enär bland de anteckningar i språkväg, som ega rum, säkerligen flera förekomma, som kunna blifva af nytta för Ordboken.

Ehuru, såsom det sist anförda brefvet utvisar, utsigter oförmodadt öppnades för akademien att erhålla den sökta hjälpen, åtminstone beträffande angifvandet af »ordens härledningar från de äldre slägtspråken» samt bearbetandet »af de inhemska äldre språkkällorna», så försumrades dock till den grad att genom ett planmessigt ordnande af arbetet draga nytta af detta tillfälle, att det öfverlemnades åt den påtänkte, utomstående medhjelparen att *sjelf finna något sätt* att »förena sina forskningar med gagn för det stora fosterländska språkverket». Naturligtvis hade det, om de vackert svarfvade orden uppvägts af motsvarande allvar, kraft och klarsynhet, bort vara akademiens sak att möjliggöra ett sådant »sätt». Härför hade dock fordrats en genomtänkt plan, efter hvilken ett så omfattande, i vissa delar svårt, men jemväl med så mycket tidsödande och tålmodspröfvande mekaniskt plock förenadt arbete kunnat ändamålsenligt drivas, äfvensom medel att energiskt och utan afbrott

* Så står det i originalet.

fullfölja det vidlyftiga och stora verket. Att det minst varit penningar, som fattats, torde i vårt förra häfte vara tillräckligen upplyst.

Till att smida, medan jernet var varmt, hade akademien så mycket mera haft anledning, som Beskow ej stod ensam i den nu omtalade värfningen. Äfven författaren af svenska språkets lagar hade sina blickar riktade åt samma håll, såsom redan följande bref af den 10 December 1850 utvisar.

Rydqvist utlåter sig deri bland annat:

»Jag är mer än tacksam för gåfvan af det påbörjade Uflinska verket, som gör heder åt vår torftiga filologiska litteratur. Af många omständigheter tvungen att ej för mycket förlöpa mig utom det af mig odlade faltet, det skandinaviska, för sig redan omätligt, är jag icke i tillfälle att med behörig sakkännedom uppskatta i alla enskildheter ett verk som detta, hvilket också troligen endast i Tyskland kan erhålla en sann vetenskaplig pröfning, men den sjelfständiga och sorgfälliga forskningen, det klara, skarpsinniga och flärdfria i behandlingen ligger dock för alla i dagen. Af hjertat önskar jag, att skriften värde må af tillförlitliga domare snart blifva i hela sitt omfång undersökt, och författaren deruti finna sin förtjenta belöning. Det var mig derföre ett nöje, att kunna genom Baron Manderströms benägenhet med Minister-posten tillsända Grimm det mig öfversända exemplaret till honom.

Ehuruväl jag naturligtvis förenar mig med andra i den önskan, att det påbegynta arbetet må vinna sin fullbordan, kan jag likväl ej tillbakahålla en annan, den nämligen, att få eröfra Författaren åt den Svenska språkforskningen, som, efter vetenskapens nu vunna utbildning knappt vidrörd, behöfver fleres samlade krafter, för att en gång kunna något komma i bredd med den Tyska verksamheten för modersmålets vetenskapliga granskning.

Herr Adjunkten är en af de få, om ej den ende, på hvilken jag i detta afseende sätter någon förhoppning, på grund icke blott af den ofvan ifrågavarande skriften, men äfven några andra vetenskapliga afhandlingar.

Sjelf behöfver jag inom grammatikens falt någon, som kan fortsätta, fullända, förbättra hvad jag försökt*, först på sjukbädden blifven språkförfattare och alltid hotad af helsotillståndets vacklande. Jag har gjort betydliga samlingar, men får kanske

* Sällsamma anspelning.

ej upplefva deras begagnande för arbetets fullständiga utförande. Dessutom har lexikografien föga framskridit sedan Ihre, efter efter hvars dagar likväl den strängt vetenskapliga behandlingen af de Germaniska språken först inträdt. Således är äfven här omätligt att göra, och lagrar att skörda, särdeles för den som till en verksamhet åt detta håll eger en så ypperlig grundval som möso-götiskan, för att ej tala om Sanskrit. Detta är hos mig mer än en förflugen tanke, en verklig mening, grundad på öfvervägande af flere omständigheter. Visserligen är i vårt land ringa utsigt till uppmuntran för det vetenskapliga lif, som finnes utanför den akademiska katedern; men tiden är i denna del ändå något bättre än den näst föregående.»

Några månader senare tillägger Rydqvist ytterligare:

»Jag förnyar min lifliga önskan, att Utgifvaren af Ulfilas ej må förtrötas i detta viktiga och hedrande arbete; äfvensom jag icke kan ännu helt och hållet undertrycka förhoppningen, att den lediga tid, som kan vinnas från fortsättningen af detta verk, må egnas åt studium och forskning af modersmålet, hvilket är i stort behof af en så grundlig och skarpsinnig lingvist.»

Samma tema upptages ånyo uti ett bref af den 14 Februari 1854, deri Rydqvist yttrar:

»När Cod. Arg. hunnit utkomma, vore mer än önskligt, att dess förtjenstfulla Utgifvare sedan sträckte sina forskningar och mödor något in på det fosterländska området. Möso-göthiska, såsom föremål för lingvistisk betraktelse, kan väl *icke innehålla mycket nytt, sedan Grimm, Bopp, Gabeuts, Loebe m. fl. derpå länge öfvat sin skarpsinnighet.** Den jemförande språkforskningen, när man sträcker sig utom det Germaniska fältet, är naturligtvis outtömlig, och innehåller ett alltid tacksamt ämne. Men då en verklig språkforskare är hos oss så sällsynt, behöfver man vinna honom för fosterlandet närmast. Och huru mycket är ej hos oss ogjordt! Säve är klen till helsan och tyckes arbeta långsamt. Sjelf har jag på min bana ej hunnit halfvägs. Svenska Akademien väntar egentligen på en äkta lingvist, ty för det

* Kunde Rydqvist verkligen på allvar yttrat sig så, så måtte det hafva legat rätt mycket sanning uti hvad han i ett bref bekänner, att han med sitt jemförelsevis mera praktiska språksinne icke gjort till någon hufvudsak för sina forskningar frågor af strängt teoretisk natur, som icke egde beröring med modersmålet. Men hade ej så varit, hade Svenska språkets lagar kanske ännu varit oskrifna.

mera mekaniska arbetet och detaljväsendet gifves väl någon råd. En man med smak och talang träffar man måhända; men icke lätt en med språkhufvud, med språkvetande, med säker och vidsträckt kännedom af Svenskan. Jag har alltid svårt att skilja mig från mina förhoppningar på Herr Adjunktens inträdande inom Svensk gräns. Tag saken ännu en gång i betraktande!»

Ännu närmare går Rydqvist frågan på lifvet i ett bref af den 14 Mars 1856, hvarest det bland annat heter:

»I glädjen deröfver att Herr Adjunkten på ett så värdigt sätt häfdar den svenska äran, inom ett hos oss vanvårdadt vetenskapligt område, blandar sig likväl en suck öfver det ödet, att en så ovanlig förmåga skall undandragas vårt eget modersmål. Jag kan icke vara så ensidig af förkärlek för det af mig sjelf valda odlingsfältet, att jag icke skulle till fyllest uppskatta det förtjenstfulla af bemödanden i annan riktning, för allmänna vetenskapliga ändamål.

Men det må mig dock tillåtas, att emellanåt få återkomma till den gamla önskan, att Herr Adjunktens forskningar, om än på omvägar, må indragas i riktningen af den fosterländska språkforskningen, hvilken så väl behöfver en sådan man i ett ögonblick, då denna kunskapsgrän vaknar till ett nytt lif, och då lösningen af en så stor fråga, som den af en omfattande ordbok förestår. För min enträgenhet har jag åtminstone den ursakten, att mina önsknings är oegennyttiga, eftersom jag genom dessas uppfyllande kan emotse det enskilda missödet att bli fördunklad. Baron Beskow, som lika med mig lärer ha rört på den ifrågasvarande strängen, synes icke vara utan allt hopp om något vetenskapligt biträde från Herr Adjunkten, hvad angår Akademiens Ordbok. Dock, han har icke på längre tid nämnt något derom. Att ega någon visshet i detta afseende, skulle betydligt underlätta öfverläggningen, som troligen blir af allvarsam art, när Hagberg på våren eller sommaren hitkommer, *och då förmodligen ett definitivt beslut kommer att fattas, om Ordboks-arbetet skall med ifver och full kraft fullföljas, eller för tillfället alldeles öfvergifvas.* Innan dess antyd åtminstone *hvad man med visshet har att vänta!* Den ekonomiska sidan har i mina ögon alltid varit den minst bekymrande. Nog får man pengar, blott man har arbetskrafter, d. v. s. af rätta slaget. Tillåt oss hoppas, att saken blir tagen ännu en gång i öfvervägande.»

Hvilka åtgärder vidtog nu akademien efter denna temligen eftertryckliga pression? Hvad beslut fattade hon efter de bebådade »allvarsamma öfverläggningarna i sjelfva saken? Af resultatet att döma, torde det ej varit att »med ifver och full kraft» fullfölja det maktpåliggande ordboksarbetet. Hagberg synes visserligen på våren ha infunnit sig i Stockholm, der hans bearbetning af rotorden granskades af Rydqvist, hvars af Ljunggren* anförda, i hofsamma ordalag affattade omdöme dock tydligen visar, att arbetet ej var annat än ett diletantmessigt försök, med smak af »studieåren».

Det anförda rättfärdigar i afseende å den ifrågavarande tiden blott allt för väl befogenheten af de mot akademien riktade förebräelserna att ej hafva bättre tillgodgjort sig och ordboksarbetet de språkliga krafter, som då funnits att tillgå.

Ytterligare tre årtionden hafva förlupit efter det nu skildrade intermezzot. Språkvetenskapen har under denna tid gjort ofantliga framsteg. Nya banor hafva på många dess särskilda områden inslagits och med framgång fullföljts. Speciellt hos oss har det upplysande och betydelsefulla fonetiska studiet lyftats derhän, att vi äfven af främmande språkforskare oförbehållsamt erkännas i detta afseende stå främst i ledet. Det är alltså att antaga, att en för t. ex. 20 år sedan med anlitande af då befintliga bästa krafter till stånd kommen ordbok öfver svenska språket redan nu skulle hafva behöft en omarbetning. Detta hade emellertid ej varit någon synnerligen beklaglig eller allenastående företeelse. Så länge det vetenskapliga arbetet bedrifves med lif och forskningen går framåt, skall i allmänhet hvarje en gång afslutadt arbete efterhand visa sig vara i behof af förbättring. Men detta kan ej minska allmänhetens rättmätiga fordran att, då en gång resultatet af ett mer än hundraårigt arbete kommer i dagen, det om ej tillfullo, så åtminstone någorlunda motsvarar den tidens vetenskapliga ståndpunkt och ej redan vid sitt första framträdande måste anses föråldradt. Men skall ett sådant resultat uppnås, fordras ett uppjudande af alla krafter, som hittills ej förekommit. Hvad har man i detta afseende att af akademiens senaste löften förvänta?

Akademien lär nu** sysselsätta 23 »excerpister» för förnyad »excerpering» af språkprof till bokstäfverna A—G,

* Ljunggren, Sv. Akad. Hist. II.

** Ljunggren, I. c.

hvilket arbete anses vara afslutadt inom 4 år, hvarefter redaktionsarbetet för denna del vidtager. När samma del beräknas vara färdig, är icke ens antydt. Ett nytt öfver-skådligt skede af Svenska Akademiens ordboksarbete synes alltså öppnas. *Öfverinseendet* öfver arbetet är numera anförtrott åt akademiens ledamot prof. *Wisén*, hvarom ju intet är att anmärka. Den *närmaste ledningen* af företaget har åter uppdragits åt adjunkten *Söderwall*, »hvars vetenskapliga verksamhet gjort honom särskildt egnad för detta värf». Detta omdöme kan heller icke jäfvas. I dessa hänseenden synes alltså arbetet vara i goda händer. I byråkratiska ögon är det ock förträffligt byråkratiskt organiseradt. Det egentliga arbetet tyckes ligga på *sous-chefen*, biträdd af en här af underordnade. Och så kan *akademien* tryggat njuta sin hvila. Akademien har nu äntligen lyckats engagera ett af dessa önskade »främmande biträden», hvilka ej kunde vara »vanliga afskrifvare», utan måste ega en »allmänare bildning i förening med lexicografisk takt», för att verkställa ordbokens »slutredaktion»(!) och möjligen den första korrekturläsningen, hvilket »mera mekaniska skrifvararbete»(!) ansetts ej vara en »lämplig sysselsättning» för en *akademiens ledamot*. *

* Sv. Akad. Handl. XXVII. (1853.)

Det unga Sveriges senaste vitterhets- produkt.

Bedömd af en qvinna.*

Det finnes böcker, som i en författares produktion intaga en särskild plats, nämligen de, hvilka icke företrädesvis böra bedömas som böcker utan som handlingar, emedan författaren vid deras tillkomst varit ledd af en etisk snarare än af en konstnärlig bevekelsegrund. »Erik Grane» har denna plats i Gustaf af Geijerstams produktion. Det är hans allvarligaste arbete; hvad han der sagt är det, som mest brinnande legat honom om hjertat. En sådan boks betydelse för flere än författaren sjelf afgöres i och med den grad af allmängiltighet, uttalandet eger. Denna åter beror på om författarens enskilda erfarenheter äro kännetecknande för ett flertal individer eller kanske t. o. m. typiska för en hel samhällsklass. Båda vilkoren förefinnas i »Erik Grane». Ämnet i denna bok är dubbelt; det behandlar dels en ynglings strider och nederlag under kampen för sedlig renhet, dels denne ynglings ställning såsom medlem af det samhälle i smått, som en studentkår utgör. Det första af dessa ämnen är således ett i hög grad allmänmenschligt, och äfven det senare borde tillvinna sig ganska mycket af allmänhetens intresse. Att så verkligt varit fallet, derom vitnar den lifliga diskussion boken väckt.

* Från en af våra mest bemärkta, yngre författarinnor, som dock vid detta tillfälle önskat vara okänd, ha vi emottagit ofvanstående uppsats. Att vi åt densamma gifvit ofvanstående rubrik, må hr Geijerstam icke misstycka. Att döma af ett hans uttalande i sin »Revy» (1886) synes det som funne han något försmädligt i uttrycket »det unga Sverige», men detta, enligt hvad vi föreställa oss, alldeles utan skäl. Då han derjämte undrar, hvem som kan ha påhittat uttrycket, föreställande sig att detta skett helt nyligen, kunna vi meddela att epitetet begagnades redan om Mellin, Blanche m.fl., som för omkring femtio år sedan tillhörde den literära oppositionen. I sakens natur torde ock ligga, att det *unga* Sverige kommer att uppenbara sig i alltjemt nya former, så länge det *gamla* Sverige finnes till.

Red.

Boken har emellertid, såsom redan antydts, *icke* inneburit en konstnärlig seger, en insats i vår romanlitteratur, som der får blifvande värde. »Erik Grane» skulle mera rikligt vunnit erkännande, om den icke burit ordet *roman* på titelbladet, ty en bok blir icke en roman blott genom att man kallar den så, utan genom att den uppfyller de kraf, vi tillsvidare äro vana att ställa på romaner och hvilka ännu komma flertalet att på en bok med den titeln lägga en måttstock, som »Erik Grane», med sin lösa komposition, sin brist på koncentration vid hufvudpersonens utveckling, sitt episodiska, icke psykologiska framställningssätt ej kan anses motsvara. — Det är skada, att »Erik Grane» icke *blef* en roman; att författaren icke hade ro nog eller öfversigt nog för att ge ämnet den breda, episka behandling, den allsidiga, objektiva belysning, som skulle ha tillförsäkrat boken en djupare och långvarigare verkan. Ty den erfarenheten slår aldrig fel att, ju mera en författare kan låta bli att tala själf, men deremot lyckas göra sina diktade personligheters karaktärer och handlingar talande för den sak, han vill föra fram, d. v. s. ju mera öfvertygande likt lifvet sjelft hans bok kommer att te sig, i dess sammansatta, motsägelsefulla, invecklade rikedom, dess flera människor lyckas han också att röra, egga och öfvertyga om den sak, som för honom är bokens hufvudintresse.

Som det emellertid är af ett mycket tvifvelaktigt gagn att orda om, hvad en bok *icke* är, öfvergår jag helst och med snaraste till hvad »Erik Grane» *är*, till hvad som varit författarens afsigt med arbetet.

Denna har allra djupast varit: att uttrycka den smärtfyllda harm, som gripit den nuvarande generationens män — mellan 20—30-talet — hvilka genom sin nya lifsåskådning kommit att inse uppfostrans omätliga betydelse för individens kraft och lycka, men tillika funnit: att kanske det bästa af *deras* personlighet och den största delen af *deras* lif blifvit snedvriden eller förstörd genom felaktig uppfostran. Det är genom intensiteten i detta utbrott af smärta öfver det ohjelpiga, som »Erik Grane» står ensam i sitt slag inom vår litteratur och som den kommer att bli af väckande betydelse. Ty den är tillika en anklagelse. En anklagelse först och främst mot den föräldrade hemuppfostran, der barnet anses som föräldrarnes ting, hvilket skall danas efter deras beläte, efter deras tankar och tro, deras mål och ideal. Den visar hur den innerligaste moderliga ömhet, — i hvilken likväl saknas förståendet af, att barnet är en ny själ, med egna behof och egna rättigheter, — endast kan medföra lidande för både mor och

barn, men icke hindra den unga att följa riktningen af sin tid. Den visar huru ett hem, der rena föredömen och goda maningar höra till dagligt bröd, dock illa förbereder en gosse till den stundande kampen med sinnenas faror, då det hyllar den föräldrade åsigten: att dölja sanningen och uppfostra genom bön och ängslig vaksamhet, i stället för genom insigt i och beröring med verkligheten. Den visar att ju innerligare en lifsåskådning är hos föräldrarne, dess större är för dem frestelsen att behandla barnet som ett osjelfständigt väsen, hvars redligaste sträfvan de grymmast missförstå. — Det är icke den i dessa ämnen blott konventionelle fadern, utan Eriks mor, hvilken genom att älska sonen mest och genom att vara fullt lefvande i sin kristna tro, blir farligast för sonens samvete under kampen för att vinna en egen ståndpunkt. Det är den gamla lifsåskådningens oförmåga att förstå en utveckling, som leder bort från den af henne som absolut trodda sanningen, hvilken vållar konflikterna mellan mor och son. Vid skildringen af dessa konflikter, liksom ock af meningssutbytet mellan Erik Grane och den teologiske professorn, märka vi nog att författaren icke — som en fullt objektiv eller rättare en af lifvets *alla* företeelser gripen romanförfattare plägar kunna — lika väl tänkt sig in i moderns och den kristne lärarens känslor och åskådning; att han icke gifvit samma lefvande deltagande åt dem, i *deras* lika innerliga pathos, som åt den unge sanningssökaren sjelf. Fullt rättvis har han således icke gjort framställningen. Men detta har varit oafsigtligt; han har lika litet kunnat vara rättvis, som en part i en tvist fullt oveldigt kan erkänna sanningen i motståndarens skäl. Och om någon invänder, att en romanförfattare måste kunna egna hvarje personlighet i sin bok samma ädelmodiga förstående, så hänvisar jag till det ofvan sagda: »Erik Grane» *är* icke en roman; den är mycket snarare en rättegång.

Och i denna står den anklagande parten, ungdomen, gent emot sina ledare och lärare, ej blott inom hemmen utan ock inom skolan och universiteten, med den bittra men grundade utsagan: att de icke förstätt sin uppgift, att de icke följt med sin tid, att de icke gifvit den nu lefvande generationen hjälp, förstående, deltagande, stöd, utan att de lemnat denna ungdom ensam att kämpa sina strider, ensam att söka sin lifsåskådning, orustad för mötet med lifvets allvar; ja, i många afseenden gjord oduglig att möta detta; kanske för sin återstående tillvaro hänvisad till skenet i stället för väsendet af kunskap, af tro, af arbete, af lycka: emedan de, som haft utvecklingen om händer, icke haft

mod att låta den unge pröfva egna krafter, gå egna vägar och bli vis genom egna erfarenheter.

Erik Grane hör ej till dem, som stanna inom skenlifvet. Han når fram till det, som för honom blir verklighet i motsats till det förra skenlifvet, ett nyttigt arbete och ett eget hem. — Men han har kamrater, hvilka det går sämre, och skildringen af dessa kamrater och lifvet i Upsala är, trots ensidigheten, bokens konstnärligt bästa parti. Ensidig är skildringen också i detta afseende, ty Upsala är ännu för mången något helt annat än för Erik Grane och hans kamratkrets; der finnes mycket mer af ungdomsglädje, arbetslust och lifsmod, än Erik Grane under sina olikartade erfarenheter kom i beröring med. Detta är dock icke hufvudfrågan, den så många listat sig ifrån genom att uppehålla sig vid öfverdrifterna. Frågan är om den anklagelse, Erik Grane riktar mot Upsala — eller småstadsuniversitetslifvet — är sann, anklagelsen: att den bildning, som der meddelas, icke afser det stora pulserande samtidslifvet, icke eggas forskningslusten, icke stärker arbetskraften för sannt menliga mål, icke tillvaratager det friska ungdomsmodet — utan söker att i tränga banor leda forskningen, att dämpa den egna undersökningsifvern, att uppamma till auktoritetstro, slentrian och servilism; att ungdomsstaden således snarare motverkar än uppmuntrar de specifikt ungdomliga krafterna; att lärdomsstaden icke längre ger kunskap för denna, utan för en svunnen tid, en tid, som intet visste om det djupaste af det, som rör sig i vår, och hvilket ungdomen får liksom afsides läsa sig till ur andra lands litteratur, men icke höra något om af sina lärare. Och orsaken finnes icke ensamt i vårt lands beskaffenhet, som ett litet och undångömdt, dit de stora tidsströmningarna komma långsamt, eller i våra universitets olycka att ligga i småstäder. Nej, orsaken är framför allt: att skola som universitet i vårt land icke haft lärjungarnes verkliga behof och sanningens hänsynslösa förkunnelse som sina väsentliga bestämningar, utan att de satt formen, auktoriteterna, traditionerna öfver lifvets och forskningens frihet. Erik Granes författare har — antagligen af det skäl att skolan nyligen fått sin tecknare i Alexander Kielland (»Gift») — gått flyktigt förbi skolan. Men han är ej okunnig om sammanhanget. — Hos den mera begåfvade, mera tänkande ungdomen, hvilken uppfostras under ett sådant, den hemliga förnekelsens system — det må nu kalla sig huru positivt och troende som helst — alstras just derigenom den pessimism, den lifsleda, den häglöshet, som man sedan förebrår denna samma ungdom! Redan i skolan slöas lusten

att fråga genom tvånget att svara så, som läraren vill ha det, icke som man sjelf tycker; lusten att verkligen veta något grundligt i ett ämne genom tvånget att kunna årskursen i alla ämnen; och vid universiteten fortsättes samma system, inlärandet af ting man icke behöfver eller frågar efter eller ser sambandet mellan, medan man står törstande efter hjälp att förstå tillvaron, att lära åstadkomma något verkligt på något håll inom densamma: att se sambandet mellan frågorna i ens egen själ och tidens stora rörelser. — Det är ofta genom denna ej mättade hunger, denna tärande längtan, som ungdomen sedan faller för sinnenas frestelser. Detta blir så lätt en följd af vårt skol- och universitetslif, just därför att, hvad lifskraften framför allt vill, är att brukas. Och det system, som i 20—25 år gör gossen och ynglingen till kunskapsinhemtande allenast, till receptiv icke producerande, och dertill tvingar honom att mottaga en mängd kunskapsstoff, som han alls icke har bruk för, är — oafsedt alla frestelser — mer än något annat egnadt att locka honom att skapa sig *illusioner* af använd lifskraft, af initiativ, af frihet, af glädje.

Det är därför ett mycket riktigt drag i »Erik Grane,» att den unge mannens kamp mot sinnenas frestelser till bakgrund har ett universitetslif med munterhet utan frigörande glädje; med studier utan djupare intresse; småstadsförhållanden och en kamratkrets, men intet familjelif — ty om något lif är egnadt att särskildt utsätta en yngling för att svika sitt ideal af sedlig renhet, så är det detta. — Icke blott omedelbart, icke blott därför att frestelserna äro många och motvigen ringa, utan därför att i allmänhet hela studietiden lär honom att svika idealet. Den fria tanken går under polisuppsigt vid universitetet och det fria ordet likaså; lärarne, de äldre kamraterna öfva sitt tryck på de för rabulistiska idéer misstänkte ynglingarne; auktoritet, åtlöje, brödbekymmer, m. m. äro verksamma krafter, när det gäller att få en förvillad öfver från den venstra sidan till den högra — der befordringar, utmärkelser och anseende vänta. De bilder »Erik Grane» ger af detta flersidiga tryck på den ungdomliga entusiasmen, hör till det bästa i boken, det klarast belysande med afseende på det demoraliserande inflytande särskildt ett småstadsuniversitet kan utöfva. Och eftersom idealism är något enhetligt så, när man icke ser idealerna bli trodda eller anses duga för lifvet i *ett* fall, lär man sig snart att misstro dem i *det* fall, der de ställa de strängaste krafven på en sjelf.

Erik Grane har börjat sin ungdom med tro på qvinnan och

med drömmar om att en gång kunna ingå ett äktenskap, hvilket icke skulle bli en räddning för en redan fallen man ur sinlighetens förnedring, utan en segerlön. Hans öde blir dock det vanliga att, efter ärliga strider och bittra lidanden, duka under för sinlighetens välde; och då han vid bokens slut hamnar i äktenskapet, har han långtat dit som till en räddning ur de lidanden, dem striden mellan renhetslängtan och sinlighetens öfvermakt beredde honom.

Mot den hänsynslösa och dock på samma gång försynta framställningen af en ynglings plågor och nederlag under dessa strider finnes intet att invända. Tvärtom är det för den äldre, tänkande delen af den läsande allmänheten af vigt att sådana öppna bekännelser afgifvas; isynnerhet är det af vigt för kvinnorna, hvilka länge ordat om sedlig likställighet mellan man och kvinna, samt öfver den förre uttalat kategoriska domslut rörande lättheten för mannen att genom sin blotta viljekraft kunna nå denna ståndpunkt. Erik Granes erfarenhet, att den med stora sjäsliga och kroppsliga lidanden vunna *återhållsamheten* gent emot kvinnan visst icke är *renhet*; att sinligheten då i stället gör inbillningen sjuk eller leder till andra onaturliga synder, så att uppgifvandet af återhållsamheten till en tid verkligen kan förefalla som befrielse ur inbillningens vidriga plågor — detta är meddelanden af den art, som endast pryderiet, icke kvinligheten kan neka att lyssna till och af hvilka kvinnorna som mödrar och uppfostrarinnor, systrar och hustrur kunna ha något att lära. Ty lika visst som att mannen behöfver den utvecklade kvinnans sedliga renhet som hjälp i sina strider, lika visst behöfva kvinnorna på sedlighetssträfvandets område vägledas af männens större insigter i huru naturen är danad och huru stora de svårigheter äro, som det gäller att öfvervinna. Kvinnornas okunnighet om dessa ämnen har varit männens svåraste hinder. Men framför allt har den hindrat mödrarna att fysiskt och psykiskt hårda sina söner mot farorna; den har stält kvinnor och män i tvänne fiendtliga läger mot hvarandra, der kvinnornas anklagelser ofta varit så orimliga eller så missriktade, att männen förbittrats i stället för att lyssna. Och inom literaturen har denna strid ju oupphörigen fått nya kämpar. I främsta ledet bland de skönliterära talmännen för mannens likställighet med kvinnan i sedligt afseende står i Norge Björnstjerne Björnson och Henrik Ibsen, hvilka båda med skaldens idealism och hänsynslöshet för »de små lagar, som lägga sig i vägen för de stora», kräfva af mannen samma sedlighet som af kvinnan och i äktenskapet en djup andlig, icke

blott en sinlig enhet, för att erkänna dess berättigande. I Sverige har denna uppfattning våra mest framstående författarinnor till förkämpar, samt den tänkare och granskare, som under märket Robinson gifvit oss de mest värdefulla *icke* skönliterära inlägg i ämnet. Reaktionen mot denna riktning representeras hos oss af Strindberg, hvilken tagit till orda i »Giftas» som försvarare för de »små (eller lägre) lagar», som lägga sig i vägen för de stora, och som otvifvelaktigt (såsom Robinson påpekat i sin artikel i häftet I af Realister och Idealister) haft en behöflig påminnelse att göra med afseende å flertalets långsamma utveckling och stora svårigheter, men deremot haft alldeles orätt i de slutsatser, han ur dessa påminnelser velat draga, med afseende å det sinligas fortfarande öfvermakt i mannens natur och fortfarande primat inom äktenskapet. Författaren af »Erik Grane» har, synes det, sin plats midt emellan de stridande parterna. — Han har uttalat genom Erik Granes och dennes vän Schultz' erfarenheter, hvori de nu varande svårigheterna bestå, och deri har han haft rätt. Men sedan har han motsägende yttranden, ur hvilka det icke är oförklarligt att det stora antal, som ej kan läsa framlänges utan endast baklänges, lyckats draga egendomliga slutsatser, isynnerhet som författaren ej sjelf varit nog på det klara med sina åsigtter för att yttra sig otvetydigt. Hvad som emellertid framgår ur hvarje opartisk granskning är, att Erik Granes författare beklagar männens nuvarande ofrihet under sinlighetens öfvervalde, samt att han hoppas att en ändrad uppfostran med fullt förtroende mellan föräldrar och barn samt ändrade sociala förhållanden med möjlighet till tidiga äktenskap skola kunna frigöra männen från nämnda öfvervalde. Men på samma gång har han sökt visa huru, under nuvarande förhållanden, mannens renhet är så godt som omöjlig, efter som återhållsamhet ännu icke *är* renhet; att de idealistiska krafven icke utan vidare kunna tillämpas på den invecklade verkligheten, och att man blott genom en »stor, långsamt gående sedlighetssträfvan skall småningom komma fram till denna likställighet».

Det finnes emellertid partier i »Erik Grane», som nästan tyckas motsäga de nyss nämnda grundtankarna. Ett sådant är t. ex. en för Erik Granes utveckling betydelsefull tilldragelse, skildringen af ett besök hos en prostituerad qvinna under omständigheter, hvilka under årtal förfölja honom med »en stark känsla af skuld». Men då denna känsla skildras jemt upp med dessa fem ord, medan besöket upptar lika många sidor, så är det icke blott ett konstnärligt felgrepp, utan missledande med

afseende å det otvifvelaktigt allvarliga ändamålet med den, *utan* ett dylikt ändamål oförlåtliga skildringen. Ett annat sådant missledande drag är skildringen af Erik Granes samtal med den sedlighetsifrande professorskan och det komiska framställnings-sättet af ett sträfvande, som helt visst innebär mycket ovist nit, men hvars afsigter dock i det stora hela stå i tjänst hos det »omdaningsarbete», af hvilket Erik Grane hoppas en bättre framtid. Detta är emellertid mindre betydande detaljer. Ett större missgrepp är att »Erik Grane» är en bok utan kvinnor. Författaren har underskattat å ena sidan hjälpen af ett äkta qvinligt inflytande i en mans renhetsstrider — ty förälskelse-episoden med den unga upsalaflickan är så flyktigt behandlad, att den icke kan medräknas; å den andra sidan utlemnad all skada af det utvecklade eller osunda qvinliga inflytandet inom sällskapslifvet, der begären hos männen ofta *väckas*, ehuru det är hos en annan klass kvinnor de tillfredsställas. Boken är visserligen en upsalaroman, och mången student lefver der lika skild från qvinligt umgänge ur sin egen krets som Erik Grane och hans kamrater; men boken hade vunnit i lifssanning och färg samt argumentationen i kraft, om Grane icke kämpat sina strider så stäld utanför de inflytelser till både styrka och svaghet, som en qvinlig krets erbjuder. Denna brist på fullständighet är emellertid icke *vilsledande*, ty författarens tydligt uttalade åsigt är att sedlighetsfrågan är en mannens och kvinnans *gemensamma* angelägenhet, der de böra lära att förstå, förlåta och hjälpa hvarandra.

Men deremot finnes i Eriks friskt och hurtigt skrifna slutbref till Schultz, der glädjen att ha fått ett gagneligt arbete, ett hem och en hustru, älskvärdt leker och ler på och emellan raderna, det enda verkligt *vilsledande* i »Erik Grane».

Det består icke deri, att förf. låter den af filosofi och literatur intresserade Erik Grane gifta sig med en flicka, som »icke läst Spencer eller hört talas om Brandes». Ingendera är oeftergiftigt vilkor för äktenskaplig lycka. Denna skulle dock antagligen vinna, när den unge bruksförvaltaren efter några års hvil från böckerna tar dem från hyllan igen, ifall han och hans hustru, för hvilka »tag fatt» leken då troligen inte har nyhetens behag längre, kunde tillsammans läsa och utbyta ömsesidiga tankar om de ämnen, som icke upphört att sysselsätta mannens intresse. Och för de blifvande barnen hade Spencer otvifvelaktigt varit af mera gagn än »Giftas». Snarare kan man invända att Erik Granes skäl för ingäendet af äktenskapet mera äro af den art, som grundlägga ett tycke än ett äktenskap i ordets djupaste

mening. Erik Grane lutar åt sig sjelf, emedan han försökt öfvertänka, om han med denna flicka skall kunna lefva lifvet, ej blott leka en glad lek för några sommandagar, ja, t. o. m. hånar sin ansats till sjelfpröfning genom att likna den vid en matematisk professor, som räknar och dividerar i stället för att låta sig ryckas med af den unga, varma verkligheten. Författaren tyckes anse som Strindberg (i »Giftas» och annorstädes), att äktenskapet mindre är uttryck för den individuella känslan än för den allmänna tilldragningen könen emellan och att det innerligaste sambandet därför också blir den gemensamma sträfvan för den afkommande ge lifvet. Redan ett sådant äktenskap är mer uppfostrande till renhet och osjelfviskhet än intet. Men skall någonsin den omdaning af släktet ega rum, som Erik Grane talar om, så skall det icke förnämligast — ehuru till stor del — ske genom sådana sociala förändringar, som möjliggöra *tidiga* giftermål; utan den skall ske genom att män och kvinnor ingå äktenskap endast på grundval af den djupaste personliga kärlek, der det andliga innehållet i det sinliga får ett uttryck men icke det sinliga är hela innehållet. Sådana äktenskap komma lika litet att ingås efter kallsinnig värdering, utan, äfven de, af en inre nödvändighet, men en nödvändighet, som är hela väsendets frigörelse tillika. Krafvet på den fullkomligaste andliga gemenskap i äktenskapet och det andliga innehållets öfvervigt öfver det sinliga är icke gammaldags »idealism». Det är bland annat de båda engelske tänkarnes Stuart Mills och Spencers hopp för äktenskapet, att inom detta kunna bättre tillgodose föräldrarnes *personligheter*, kunna motverka öfverbefolkning och hejda osedligheten i sjelfva dess ursprung. Ty endast i sådana äktenskap skola barn födas, som från modersskötet föra med sig ut i kampen för renhet ett nytt och större mått af andlig kraft till sinlighetens tyglade, och så — slutligen — släkten komma, der striden är upphäfd, der renhetskrafvet och sinnenas kraf icke äro mot hvarandra fiendtliga utan båda kunna vara friska och båda tillgodosedda, icke behöfva undertrycka eller undertryckas.*

Det finnes emellertid intet, som hindrar, att ett på en ännu outvecklad känsla bygd äktenskap, som Erik Granes, *kan* utvecklas till denna högre rang. Det är ej heller häri den an-

* Vi hafva icke velat utöfva censur på den ärade författarinnans mening, men vi tro dock icke att *kärleken* kan så noga specificeras eller reglementeras — den skulle då icke vara hvad skalderna kalla ett »jords och himmels under.»
Red:s anm.

tydda orätten är begången. Men det finnes *ett* stycke i Erik Granes slutbref, som, i fall man utdrager dess konsekvenser, står i strid med hela bokens syfte i öfrigt. Det är följande sida, der Erik Grane omtalar sitt förflutna lif för sin fästmö:

»Och jag kom till henne och darrade på målet och sa', att mitt lif nog inte hade varit i alla stycken — hm! — rent, och att det var min största sorg, nu, när jag älskade henne.

Sanningen att säga, så var det en missräkning för mig, att hon inte blef arg eller sårad. Hon hvarken grät eller stälde till spektakel, utan hon sa' bara att det var lika när med alla karlar. Och mig kunde hon tro om litet af hvarje, sa' hon. Jag frågade henne, om det inte pinade henne.

— Nej, sa' hon. Jag känner ingen svartsjuka mot det förgångna.

Ja, det var inte heller det jag menade. Svartsjuka. Inte kan man vara svartsjuk på så'nt. Nej, men indignation, förtrytelse. Då slog hon armarne och halsen på mig och sade:

— Hvad vill du, att jag skall göra? Skall jag skilja mig ifrån dig som i romaner och pjeser, därför att du har fel? Eller skall jag spela komedi med dig och ställa mig oförsonlig, fast jag vet, att jag aldrig kan lefva utan dig, vet jag.

Sedan den stunden har jag aldrig försökt väcka hennes indignation emot mig.» —

De kvinnor, som så upptaga en dylik bekännelse, äro icke de, som kunna medverka att lösa de egentliga utvecklingsuppgifterna inom äktenskapet. De kunna kanske hjälpa sina män »att bära hvardagslifvet utan att förkrympas». Men sitt djupaste och heligaste inflytande som kvinnor skola de knappast utöfva.

Det är nämligen det finaste i mannens natur, som känner missräkning öfver att, vid en bekännelse som den ofvan anförda, ej ha vållat den älskade någon smärta. En sådan smärta är pånyttfödelse för honom, för henne invigningen till allvaret i deras samlif. Det är mot sitt eget bästa medvetande, som Erik Grane skämtar bort denna missräkning. Lika visst som *afgörandet* är sundt — nämligen att två människor, som älska hvarandra icke skola skiljas åt, emedan de »ha fel» — lika visst är, att en kvinna, för hvilken icke plågan af dylika meddelanden är intensiv, ej kan utöfva stort värde öfver de omständigheter af hvilka det framdeles kommer att bero, om mannen uppfattar deras äktenskap som engifte eller gör det till månggifte. Hvem kan glömma hvad fru Edgren i detta afseende sagt kvinnorna i »Sanna kvinnor», och hvem kan jäfva lifssanningen i den

bilden? Om det å ena sidan — den, mot hvilken skildringen i »Erik Grane» är riktad — varit brist på utvecklad qvinlighet att »som i romaner och pjäser» lemna den man, en qvinna älskar, då hel hängifvenhet åt honom är hans enda räddning från den ofrihet under hvilken han lider, så har det dock varit på rätta sidan som qvinnorna härvidlag felat. Bliir mannens sedliga renhet för dem en likgiltig sak, skola mäns bekännelser af den art Erik Granes i framtiden bli mötta som hans — då kunna vi säga farväl åt hvarje hopp om en sedligt höjd mensklighet, och då är det meningslöst att i dessa ämnen skrifva böcker fulla af nutids-smärta och framtids hopp, som »Erik Grane«.

Det är ingen af de föregående skildringarna, som gör »Erik Grane» till »en osedlig» bok. Men för den, som icke förstår att Erik Granes slutbref är en, å sin sida ensidig, reaktion mot en af qvinnorna och Björnson predikad hyperidealism inom det erotiska, skall detta bref göra »Erik Grane» till en reaktionär bok just med afseende på den utveckling, som är bokens genomgående förhoppning.

Hvad för öfrigt sjelfva upplösningen angår, att Erik i en fart får sig en bruksplats och kan gifta sig, så är detta ett med afseende på svenska förhållanden ej särdeles »realistiskt» drag. Om icke »Erik Grane» annars hade lemnat ett alltför pinsamt intryck skulle det kanske varit mera sannt att låta den för rabulistiska åsichter misstänkte unge mannen gå brödlös, mera konsekvent i en mot vårt sociala lifs missförhållanden riktad bok. Ty konsekvensen af vårt osjelfständiga skol- och universitetsväsen är att dana en stor klass, som tiger och får äta, samt en mycket liten, hvilken svälter och får tala.

Och våra svenska förhållanden hafva en stor förmåga att ge kontinuitet åt slentrianen. Vi dela med våra grannland lotten att vara bland de eftersta inom kulturen i den meningen, att det icke varit i Norden som tidehvarfvens stora tankar blifvit tänkta, som de verldshistoriska rörelserna börjat. Tvärtom kommer allt sent och svagt till oss, och om vi slippa att bli våldsamt uppskakade, så bli vi heller icke tidigt väckta, äro ej med om dagryningarna i de stora landen. Norge, Danmark, i viss mån också Finland hafva alla haft politiska förhållanden af mera egande och klargörande art än våra, och deri är alltid en hjälp för små land i att icke stagnera; Danmarks krig och dermed sammanhängande erfarenhet, Norges häfdande af sin unga sjelfständighet hafva medverkat till deras literära nydaning på ett sätt, som redan samtidens literaturgranskning kan påvisa. Vi

hafva intet motsvarande haft. Vi behöfva således, om något folk, väckelser och vädjanden till vårt samvete, särskildt med afseende på huru den ungdom uppfostras, som en dag skall utgöra det svenska folket. Det är icke en tillfällighet att i Norden så många författare tagit uppfostran om hand: Björnson i »*Det Flager*», Kielland i »*Gift*», Bang i »*Haablöse Slægter*», Garborg i »*Bonde-studenter*», Geijerstam i »*Erik Grane*». Det beror delvis på tidens lifsåskådning, för hvilken denna tillvaro blifvit allt. Just därför att det då blir så betydande att lifvet skall bli så stort, rikt, fullt som möjligt, att inga krafter skola ödas bort; så har uppfostran blifvit ett hufvudintresse på helt annat sätt än förr. Detta ämne är ej det enda, på hvilket man kastat sig med intensivare intresse, emedan man intet evighetshopp har. Arbetarfrågan t. ex. är ett annat. Det är denna känsla af lifvets korthet och af det myckna, som förfelad uppfostran tager från lifvets rikedom, som bland annat vållat hätskheten mot de gamla hinderliga lifsåskådningarna, ja, som stundom gör den yngre generationen oförsonlig som Shylock i att kräfva ut sitt skålpund kött närmast galdenärens hjerta.

Hela ungdomens religiösa allvar ligger i tron på detta jordelifs värde, på arbetet för dess omdanande. Och så till vida är upphörandet af tron på ett evigt lif af relativt gagn. Men den *visshet* som Erik Grane uttalar, att denna tro skall dö ut och människorna småningom skola få mod att tro »hvad de veta», nämligen att denna tillvaro är människans hela tillvaro, står icke i ett förnuftigt samband med den utveckling till en högre sedlighet, som är Erik Granes lika fasta visshet. Erik Grane har ingen klar lifsåskådning och det är icke underligt. Ty »Erik Grane» är en af de böcker, som författarne, sig sjelfva omedvetet, skriva för att arbeta sig till en sådan, lika mycket som för att ge uttryck åt en redan färdig. Böcker, skrifna i denna stämning, bli lika litet klara tankebekännelser som helgjutna konstverk. Der komma fram motsägelser och ojemnheter; problemen debatteras inför läsaren af författaren sjelf mer än af hans personligheter, och ofta bryter författaren mot kompositionens kraf för att få utrymme åt diskussionen. Det är säkert afsigtligt som »Erik Grane» ej blifvit en roman utan ett mellanting af dagbok och skizzbok, med det omedelbara, öppna, naturliga meddelelsesättet i dylika, hvarigenom mycket fått komma med, som intet betyder för Erik Granes utveckling. Då jag ofvan sagt, att boken icke är konstnärlig betyder ej detta, att icke mycket konstnärligt välgjort finnes i många situationer. Ej heller betyder

omdömet, att boken är för episodisk, den fordran, att i en roman utförligt skall behandlas *hvarje* tidpunkt i hufvudpersonens historia. Hufvudsaken är, att hvarje skede skall klart framgå som följd af ett föregående. Men att låta bifigurer få förgrundsplats, att flytta oviktiga detaljer fram i första planet o. s. v. det är *detta*, som blir okonstnärligt, detaljerna må sedan vara hur väl gjorda som helst. Det är häri våra yngre författare i allmänhet fela. Blott en sak är väl framställd, så anses den »konstnärlig», utan afseende på om den kommer på rätt tid och rätt ställe, eller om en så bred skildring af en biperson stör hufvudintrycket o. s. v. Och det är deremot i förmågan af urval lika mycket som i förmågan af framställning, som konstnärlighet består. Icke är man därför nödgad att stilisera naturen eller att gömma undan den lägre verkligheten. Det är proportionslära, perspektivkännedom, som ännu fattas det »unga Sveriges» stilister. Det är ej utan sin betydelse att de författare i vårt land, som på novellens område otvivelaktigt stå högst i konstnärskap, fru Edgren och Ernst Ahlgren, båda lefvat i sådana förhållanden, att de haft ro att noga utarbета sina noveller, samt att de båda varit dilettanter med penseln och ritstiftet, hvarigenom deras öga uppfostrats att se, att iakttaga riktiga proportioner och perspektiviska lagar, öfver- och underordning.

I denna yrkes- och ämnesdelningens, denna specialiseringens tid, finnes det ock inom literaturen en tendens att skriva specialböcker, t. ex. student-, arbetare-, bonderomaner; och genom denna tendens blir onekligen mycket grundligt arbete utträttadt. Men det är icke dessa böcker, — huru stor deras betydelse än må vara under en viss tid — som bli ett folks andliga egendom i vidsträcktare mening. Det är därför icke på de literära specialstudiernas område, man skulle vilja se Gustaf af Geijerstams produktion riktad; ty den har i sig element, som kunna tillförsäkra den en större omfattning. En samvetsgrann, väckande, modig bok som »Erik Grane» kunde eller borde författaren ej ha undertryckt. Men det är att hoppas, att G. af G. mer och mer skall bli lifskildrare i allmänhet, och icke stanna vid något visst samhällslager eller någon viss klass. Han har de konstnärliga anlag, den mångsidiga välvilja och den klara uppfattning, som dertill kräfves. Hvad man för honom kan önska är ro och tillfälle att utbilda sina etiskt friska instinkter till grundsatser, sina rika anlag till konstnärskap, sin klara uppfattning och varma välvilja till allsidigt, sympatiskt förstående.

På OSCAR L. LAMMS förlag har i bokhandeln nyss utkommit:

Utländska diplomaters minnen

från

Svenska hofvet

af Scævola.

(Pris 3 kr. 75 öre.)

Som prof å pressens omdömen må anföras följande:

»Den tve- eller trehöfdade firman *Scævola*, en mythisk och mystisk personlighet med en hand, en vensterhand, framträder nu åter för allmänheten med en tredje och sista del af det bekanta arbetet »*Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet.*»

I sjelfva verket kan man af denna titel vänta något annat, än man finner, ty det är ej någon memoire-litteratur i egentlig mening, som här föreligger, utan snarare en samling historiska urkunder. Den så kallade memoire-litteraturens syndaflod var vid den tid, som denna sista del afhandlar, 1809—1815, redan i sjunkande och uttömd. Så är ej förhållandet med den diplomatiska korrespondensen, hvars införande i svenska litteraturen daterar sig från jemförelsevis yngre tid.

Dylika bref äro officiella och såsom sådana skrifna af ytterst försigtiga personer, medvetna om att de från andra håll noga kontrolleras och öfvervakas. Läsaren har i en dylik samling också samma fördelar, som när han håller sig flere tidningar af olika politisk färg: han får se och döma pro et contra samt har här fördelen att känna det slutliga utslaget, historiens dom, ödetts beslut eller händelsernas gång.

En uppmärksam tänkande och bildad läsare kan svårigen få någon mera tankvärd historisk läsning, ty här tvingas han omedvetet att sjelf tänka och döma och får på köpet en klar sjelfständig historisk åskådning eller öfvertygelse, bättre än om han läser de förnämste historieskrifvare och blott fått inlästa, instuderade lånade åsigter. — — —

Med detta högst intressanta arbete har Scævola häfdat sitt rykte som skarpsinnig iakttagare och hr Oscar Lamn har fått en* i sin förlagskatalog.» *Nya Dagl. Allehanda*, i en utförlig anmälan, för den 21 maj 1886.

Från samma förlag har i dessa dagar lemnat pressen:

Förre engelske ministern **LORD BLOOMFIELDS** memoarer från svenska hofvet.

(Pris 2 kr. 75 öre)

Detta arbete utgör ett sjelfständigt helt, men på samma gång i viss mån en fortsättning till ofvanstående, nämligen såsom innehållande en mängd intressanta bidrag till Karl XIV Johans historia samt till kännedomen om svenska aristokratiens lif under 1820-talet.

